

GLAVA VIII. RAČUNOVODSTVENI ASPEKT KAPITALA PREDUZEĆA

1. KAPITAL I PRAVNE FORME PREDUZEĆA

Osnivanje i funkcionisanje svakog preduzeća, bez obzira na veličinu, gransku pripadnost i pravnu formu, podrazumijeva posjedovanje i korišćenje odgovarajuće imovine (sredstava). Sredstva preduzeća mogu biti zastupljena u različitim pojavnim imovinskim oblicima u aktivi bilansa stanja. Pasiva bilansa stanja pokazuje porijeklo, izvore iz kojih je imovina aktive pribavljena. Po pravilu, osnivač preduzeća obezbjeđuje početna sredstva (imovinu) u obliku stvari i/ili novca iz sopstvene akumulacije, odnosno iz sopstvenog kapitala, dok se tokom poslovanja nedostajuća sredstva mogu pozajmiti od poslovnih banaka, drugih preduzeća i institucija. Dakle, imovina preduzeća može poticati iz:

- *sopstvenih izvora*, odnosno **sopstvenog kapitala** i
- *pozajmljenih izvora*, odnosno pozajmljenog ili **tudeg kapitala**.

Prema tome, pod **kapitalom** preduzeća se podrazumijevaju izvori ukupne imovine (sredstva) preduzeća. Odnos između sopstvenog i pozajmljenog kapitala obično se naziva finansijskom strukturom preduzeća.

Osnivanje preduzeća podrazumijeva, pored ostalog, i određivanje pravne forme i organizacionog oblika njegovog funkcionisanja. Pravna forma preduzeća uslovljena je uticajem više različitih faktora, kao što su: način pribavljanja i ulaganja sopstvenog kapitala, organizaciono-upravljački zahtjevi i rješenja, odgovornost vlasnika kapitala za dugove, poslovni kontinuitet, kontrola i učešće u ostvarenom rezultatu, mogućnost transfera vlasništva, poreski uslovi, pozicija preduzeća i dr.

1.1. OBLICI SOPSTVENOG KAPITALA PREDUZEĆA

Prema Pravilniku o kontnom okviru, **kapital** preduzeća, koji obuhvata **klasu 3**, iskazuje se kao grupa:

- ➔ **30 – OSNOVNI KAPITAL**
 - ➔ **31 – NEUPLAĆENI UPISANI KAPITAL**
 - ➔ **32 – REZERVE**
 - ➔ **33 – REVALORIZACIONE REZERVE I NEREALIZOVANI DOBICI I GUBICI**
 - ➔ **34 – NERASPOREĐENI DOBITAK**
 - ➔ **35 – GUBITAK**
- ➔ **OSNOVNI KAPITAL** obuhvata sve oblike (vidove) kapitala koji pripadaju pojedinim oblicima – pravnim formama preduzeća. Razvrstan je prema redosljedu u kontnom okviru grupe Osnovni kapital na sljedeći način:
- 300 – *Akcijski kapital*
 - 301 – *Udjeli društava s ograničenom odgovornošću*
 - 302 – *Ulozi*
 - 303 – *Državni kapital*
 - 309 – *Ostali osnovni kapital*

Osnovni kapital u navedenim oblicima može se posmatrati kao dinamička kategorija. Nastaje po osnovu:

- kapitala koji je vezan, odnosno iz koga potiče *početna imovina* preduzeća,
- *povećanja* osnovnog kapitala iz novih uloga, iz rezervi i iz neraspoređenog dobitka i

- *smanjenja osnovnog kapitala, odgovarajućim odlukama bilo smanjenjem nominalne vrijednosti akcija, bilo smanjenjem broja akcija, a što će biti predmet detaljnije pažnje u narednim podnaslovima.*

➤ **NEUPLAĆENI UPISANI KAPITAL¹**, obuhvata:

310 – *Neuplaćene upisane akcije*

311 – *Neuplaćeni upisani udjeli*

Na navedenim računima se iskazuju iznosi upisanih a neuplaćenih akcija koje su su kao osnovni kapital AD utvrđene odlukom skupštine AD o izdavanju akcija i koje su upisane u Centralni Registar HOV, odnosno iskazuje se vrijednost neuplaćenih upisanih udjela koji su takođe, kao osnovni kapital DOO upisani u Registar.²

➤ **REZERVE** se formiraju po osnovu:

320 – *Emisiona premija*

321 – *Zakonske rezerve*

322 – *Statutarne i druge rezerve*

a koriste se na način koji je predviđen zakonom i statutom pravnog lica. Rezerve se koriste prije svega za pokriće gubitka u poslovanju, ali mogu da se koriste i za emisiju novih besplatnih akcija, čime se uvećava osnovni kapital i sl.

Rezerve, kao i osnovni kapital predstavlja promjenljivu kategoriju, koju kao što smo naprijed naveli, oblikuje:

- *emisiona premija* (kapitalna rezerva, ažio) – predstavlja pozitivnu razliku između prodajne vrijednosti akcija i njihove nominalne vrijednosti utvrđene odlukom o emisiji. Shodno navedenom, može se shvatiti i kao bilansna pozicija kapitala po osnovu pozitivne razlike između nominalne i prodajne vrijednosti akcija, koja se obično pojavljuje kod prodaje novog kola akcija. Pozitivna emisiona premija na dan sastavljanja bilansa **može, a ne mora** da se prenese na neraspoređenu dobit, dok se negativna emisiona premija, odnosno dugovni saldo na ovom računu, na dan sastavljanja bilansa **prenosi** na račun 340 – Neraspoređeni dobitak ranijih godina ili na račun 350 – Gubitak ranijih godina.
- *rezerve iz dobiti*, odnosno zakonske, statutarne i ostale rezerve predstavljaju takođe jedan od oblika sopstvenog kapitala preduzeća – društva kapitala.
 - *Zakonske rezerve* se formiraju, saglasno Zakonu o privrednim društvima, iz ostvarenog dobitka izdvajanjem najmanje 5%, može i više, za obaveznu rezervu, sve dok ona ne dostigne 10% od osnovnog kapitala.³
 - *Statutarne rezerve* se formiraju iz ostvarenog neraspoređenog dobitka, a u skladu s rješenjima predviđenim statutom pravnog lica.

¹ Napomena: Neuplaćeni, upisani kapital je pozicija Iskaza o finansijskoj poziciji /Bilansa stanja/. Nalazi se na strani i aktive (u okviru klase 0) i na strani pasive (klasa 3, prema Novom Kontnom okviru koji je u CG usvojen 2011. godine). Zapravo, prema zahtjevu IV Direktive Evropske unije, neophodno je da se navedena bilansna pozicija nalazi i na strani aktive i na strani pasive. Zašto? Upravo iz razloga što na strani **aktive** obezbjeđuje relevantan podatak o visini potraživanja prema vlasnicima za upisani a neuplaćeni kapital. Na strani **pasive**, neuplaćeni upisani kapital treba da obezbijedi podatak o **raspoloživom kapitalu** koji se dobija kao razlika između: Sopstvenog kapitala-Gubitka-Upisanih, neuplaćenih akcija-Otkupljenih sopstvenih akcija (pozicija aktive)

² Ovom računu u aktivni odgovara rn-001 Potraživanja za neuplaćene upisane udjele.

³ Zakon o privrednim društvima u CG nije u svojim odredbama predvidio da privredna društva imaju obaveznu rezervu.

- *Ostale rezerve*, tzv. slobodne rezerve, formiraju se takođe prema mogućnostima preduzeća iz ostvarenog dobitka, ali bez prethodno utvrđenih fiksnih obaveza po ovom osnovu.

➤ **REVALORIZACIONE REZERVE I NEREALIZOVANI DOBICI I GUBICI** sačinjavaju:

330 – *Revalorizazione rezerve*

331 – *Nerealizovani dobitci po osnovu preračuna finansijskih izvještaja prikazanih u drugoj valuti prikazivanja*

332 – *Nerealizovani gubici po osnovu preračuna finansijskih izvještaja prikazanih u drugoj valuti prikazivanja*

333 – *Nerealizovani dobitci po osnovu hartija od vrijednosti raspoloživih za prodaju*

334 – *Nerealizovani gubici po osnovu hartija od vrijednosti raspoloživih za prodaju*

Revalorizazione rezerve nastaju kao posljedica dopuštenog alternativnog postupka vrednovanja nepokretnosti i opreme, pa se evidentiranje na računu **330** vrši samo kod onih pravnih lica koja su za vrednovanje svojih sredstava usvojila računovodstvenu politiku revalorizacije, svodenjem knjigovodstvene vrijednosti na fer vrijednost. Formiraju iz suviška revalorizacionih prihoda po osnovu revalorizacije osnovnih sredstava i drugih oblika imovine nad revalorizacionim rashodima po osnovu revalorizacije pojedinih oblika kapitala. Dakle, ukoliko postoji višak procijenjene fer vrijednosti u odnosu na knjigovodstvenu vrijednost to se knjiženje vrši u korist revalorizacionih rezervi, odnosno ukoliko se javlja manjak procijenjene fer vrijednosti u odnosu na knjigovodstvenu vrijednost knjiženje se vrši na teret rashoda perioda. Takođe, ukoliko od ranije postoji već formirana revalorizaciona rezerva za dato sredstvo onda se knjiženje vrši na teret revalorizacionih rezervi.

Saglasno odredbi člana 24. stav 2. Pravilnika, u okviru računa 330 – Revalorizazione rezerve, *pravno lice dužno je da obezbijedi analitiku revalorizacionih rezervi* po konkretnim sredstvima za koje je revalorizaciona rezerva formirana. To praktično znači da je neophodno otvoriti onoliko analitičkih računa revalorizacionih rezervi koliko se *pojedinačnih stavki* sredstava svodi na fer vrijednost.⁴ Potreba postupanja po osnovu navedenog je uzrokovana činjenicom što fer vrijednost nekog sredstva može da oscilira tako da se najprije jedne godine formira revalorizaciona rezerva po osnovu pozitivne revalorizacije, a da se za nekoliko godina fer vrijednost umanjuje. U tom slučaju ne priznaje se rashod perioda, već se prethodno formirana revalorizaciona rezerva umanjuje u iznosu do kog to umanjenje ne premašuje iznos utvrđen kao revalorizaciona rezerva za to isto sredstvo.⁵

➤ **NERASPOREĐENI DOBITAK** iz ranijih godina i iz tekuće godine, nastao usljed profitabilnog poslovanja kompanije, sačinjava:

340 – *Neraspoređeni dobitak ranijih godina*

341 – *Neraspoređeni dobitak tekuće godine*

Dakle, **neraspoređeni dobitak iz prethodnih i iz tekuće godine** nije sredstvo već oblik kapitala, odnosno predstavlja dodatnu stavku u okviru kapitala (sopstveni izvor finansiranja), dok gubitak predstavlja njegovu ispravku vrijednosti. Kao odraz pozitivnog efekta, postojanje neraspoređenog dobitka znači da su sredstva koja su nastala u toku redovne poslovne

⁴ Npr. ukoliko pravno lice ima hiljadu stavki čija se knjigovodstvena vrijednost svodi na fer vrijednost, neophodno je da otvori isto toliko analitičkih računa revalorizacionih rezervi.

⁵ Detaljnije pogledati: *Primjena kontnog okvira str. 334, ISRCG.*

aktivnosti zadržana od strane kompanije koja bi joj pomogla da se kontinuirano razvija⁶ ili da bi ispunile neke druge poslovne obaveze ili potrebe.⁷ Stoga je navedena komponenta kapitala jednaka njenoj dobiti (od datuma osnivanja), umanjena za bilo kakve gubitke, dividende isplaćene akcionarima ili prenose na osnovni kapital.⁸

➔ **GUBITAK** predstavlja ispravku vrijednosti kapitala i pokazuje koji dio kapitala preduzeće u toku poslovanja nije bilo u mogućnosti da održi. Sačinjava ga:

350 – Gubitak ranijih godina

351 – Gubitak tekuće godine

! **OTKUPLJENE SOPSTVENE AKCIJE** – Prema novom kontnom okviru konto 237-Otkupljene sopstvene akcije predstavljaju dio aktive. Pripadaju zapravo obrtnoj imovini (klasa 2 – Kratkoročni finansijski plasmani, gotovina i gotovinski ekvivalenti), ali se u Iskazu o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ prikazuju kao ispravka vrijednosti Kapitala, odnosno predstavljaju korektivnu stavku Sopstvenog kapitala. Otkupljenje sopstvene akcije se vrednuju (evidentiraju) u visini nominalne vrijednosti (jer predstavljaju korektivnu stavku Sopstvenog kapitala) prilikom kupovine na tržištu, dok se razlika (ukoliko se javi) između kupovne i nominalne knjži na računu Emisiona premija otkupljenih sopstvenih akcija.⁹

Razumljivo je po sebi da se kapital, dobitak i gubitak utvrđuju u nominalnom iznosu (vrijednosti), odnosno u visini knjigovodstvene vrijednosti.

ZAKLJUČAK:

Sve promjene koje nastaju na **SOPSTVENOM KAPITALU** se prema uzročnosti dijele uzročnosti dijele u dvije kategorije:

I kategorija: promjene koje nastaju usljed aktivnosti vlasnika (npr. unos kapitala ili povlačenje kapitala);

II kategorija: promjene koje nastaju kao posljedica obavljanja poslovanja društva (npr. povećanja iz rezervi, iz neraspoređenog dobitka, smanjenja zbog pokrića gubitka i sl.).

Elementi **SOPSTVENOG KAPITALA AD** u Iskazu o finansijskoj poziciji /Bilans stanja/ su:

Sopstveni kapital = osnovni kapital + rezerve + revalorizacione rezerve + nerealizovani dobitci – **nerealizovani gubici** + neraspoređena dobit – **gubitak** + neuplaćeni upisani kapital – **otkupljene sopstvene akcije**

Na osnovu navedenog, zaključka smo da su kategorije koje utiču na smjjenje sopstvenog kapitala¹⁰: nerealizovani gubici, gubitak i otkupljene sopstvene akcije.

⁶ Npr. ulaganje u kupovinu građevinskih objekata, zemljišta...

⁷ Detaljnije pogledati: Gray, S., Needles, B., opus. cit., str. 414–415. Dobit koja se zadržava znači da se smanjuju sredstva za isplatu dividendi u sadašnjosti, ali se stvara mogućnost da dođe do njihove isplate u budućem periodu, pošto postoji mogućnost da preduzeće dođe do određenog iznosa sredstava za unapređenje svog poslovanja pod relativno povoljnim uslovima.

⁸ Isto, str. 414.

⁹ O otkupljenim sopstvenim akcijama biće više riječi u nastavku ove glave.

¹⁰ **Boldirane** stavke.

1.2. PRAVNE FORME PREDUZEĆA – KARAKTERISTIKE I OBRAČUNSKO- RAČUNOVODSTVENI TRETMAN

Prema članu 2 Zakona o privrednim društvima (Sl. list CG 80/08) i Izmjenama i dopunama Zakona¹¹, svi oblici obavljanja privredne djelatnosti su podijeljeni na:

1. akcionarsko društvo – „AD“;
2. društvo sa ograničenom odgovornošću – „DOO“;
3. komanditno društvo – „KD“;
4. ortačko društvo – „OD“;
5. dio stranog društva (DSD);
6. preduzetnik.

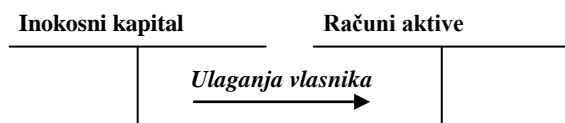
1.2.1. Sopstveni kapital inokosnog preduzeća (preduzetnik) – pojam i knjigovodstveno obuhvatanje

Osnivanje *inokosnih preduzeća* odlikuje relativno jednostavan postupak koji u suštini nastaje kao izraz volje pojedinačnih vlasnika kapitala. Kod inokosnih preduzeća, vlasnik je isto što i preduzetnik, tako da zapravo predstavlja lice koje ubira pozitivne efekte svog poslovanja, pokriva gubitke ali koje je ujedno odgovorno za poslovanje preduzeća svojom kompletnom imovinom – poslovnom i privatnom. Visina formiranog sopstvenog kapitala može se uvećati iz ostvarenog pozitivnog rezultata i dodatnim ulaganjem, a smanjiti negativnim rezultatom (gubitkom) i povlačenjem kapitala od strane vlasnika. Inokosno preduzeće odlikuje relativna tajnost poslovanja kao i izuzetno povoljan poreski tretman.¹² Međutim, pored svih pogodnosti, negativni efekti osnivanja i postojanja inokosnog preduzeća se ogledaju u ograničenim mogućnostima i relativno dugom procedurom prikupljanja kapitala¹³ kao i relativno niskom stručnošću kadrova.

Knjigovodstveno obuhvatanje uloga inokosnog vlasnika vrši se

- (1) zaduživanjem odgovarajućih konta aktive u zavisnosti od pojavnih oblika uloga – Žiro račun ili Blagajna za visinu uloženi novčanih sredstava, konta Građevinskih objekata, Opreme i sl. za uložena materijalna sredstva stalne imovine, itd. – a odobravanjem konta Ulozi inokosnog vlasnika, odnosno konta Inokosni kapital.

Grafički prikaz navedenog knjiženja na računima Glavne knjige:



Budući da se inokosni kapital vlasnika može povećati kako dodatnim ulaganjem tako i po osnovu njegovog pozitivnog poslovanja, ali i smanjivati povlačenjem kapitala¹⁴, lošim poslovanjem odnosno isplatama izazvanim pokrićem ličnih rashoda preduzeća, to se navedene isplate, koje direktno nijesu vezane za poslovanje vlasnika ne evidentiraju direktno na računu

¹¹ Iz jula 2011. godine

¹² Odlikuje je tzv. jednostruko oporezivanje, što znači da se plaća samo porez na lična primanja, ali ne i porez na dobit preduzeća.

¹³ Budući da je riječ o „nesigurnim“ preduzećima, Banka prilikom razmatranja mogućnosti za odobravanje kredita podvrgava inokosno preduzeće detaljnoj analizi i uobičajeno im odobrava kredite uz veću kamatnu stopu kao i uz obavezu hipotekarnu garanciju.

¹⁴ U tom slučaju Račun aktive bi se odobrio dok bi se račun Inokosni kapital zadužio za vrijednost povučenog uloga.

Inokosni kapital, nego se u te svrhe otvara korektivni račun Inokosnog kapitala-Lični račun vlasnika.¹⁵

1.2.2. Sopstveni kapital društva lica – pojam i knjigovodstveno obuhvatanje

Osnivanje **društva lica – ortočkih preduzeća** vrši se voljom između dva ili više fizičkih lica¹⁶ izraženoj i potvrđenoj ugovorom o međusobnim pravima i obavezama. Činjenica da postoji veći broj vlasnika ukazuje na veće alternativne izvore prikupljanja kapitala, ali i mogućnost veće specijalizacije u poslu. Slično kao i kod inokosnog preduzeća, ortočko ili partnersko preduzeće odlikuje relativna tajnost poslovanja, ali i povoljan poreski status.

Sopstveni početni kapital formira se ulozima ortaka koji ne moraju biti jednaki. Ulozi ortaka se mogu povećati novim ulozima postojećih ortaka ili prijemom novih ortaka. Svi ortaci za obaveze društva odgovaraju, ne samo ulozima, već cjelokupnom svojom imovinom. Ulog unesen u ortočko društvo ne može se povući niti otuđiti bez saglasnosti ostalih ortaka u društvu. Potpuno ili djelimično povlačenje ortočkog kapitala ima za posljedicu smanjenje pojava oblika aktive i kapitala. Stoga je diskontinuitet poslovanja naročito izražen kod ovog pravnog oblika privrednih društava.

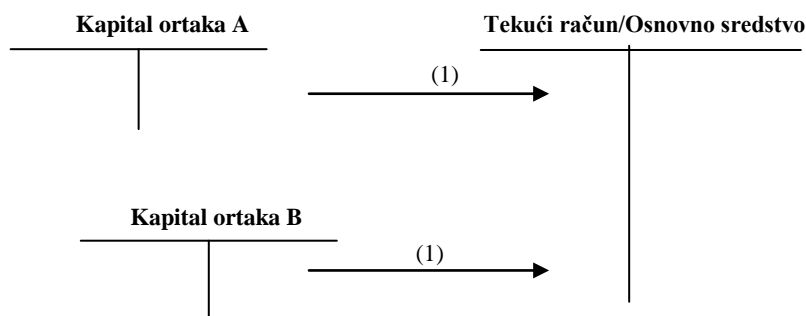
Budući da su u postupku donošenja odluka involvirani svi vlasnici, to nije rijedak slučaj da dođe do nesuglasica među njima, posebno u situaciji donošenja odluka koje su od stratejske važnosti za njihovo buduće poslovanje. Na osnovu visine uloga ugovorom se posebno regulišu način raspodjele ostvarenog dobitka i snošenje rizika za rezultate poslovanja.

Komanditna društva se takođe osnivaju izraženom voljom i ugovorom između više lica, od kojih najmanje jedno lice mora biti neograničeni solidarni dužnik za obaveze društva – *komplementar* i najmanje jedno lice koje snosi rizik na iznos ugovorenog uloga – *komanditor*. Upisivanje i uplata uloga u novcu, stvarima ili pravima vrši se u cjelokupnom iznosu prije upisa u sudski registar. Inače, visina uloga, međusobna prava i obaveze, raspodjela ostvarenog dobitka i snošenje rizika regulišu se ugovorom o osnivanju komanditnog društva.

Knjigovodstveno obuhvatanje uloga članova ortočkog i komanditnog društva realizovalo bi se:

- (1) zaduživanjem odgovarajućih konta aktive u zavisnosti od pojava oblika uloga, na primjer: konta, Tekući račun ili Blagajna u visini uloženi novčanih sredstava, konta Zemljišta, Građevinski objekti, Oprema i sl. u visini uloženi materijalnih sredstava, a odobravanjem konta-Ulozi članova ortočkog društva – analitički pojedinačno po svakom ortaku¹⁷, i ulozima članova komanditnog društva – analitički pojedinačno po ulozima komplementara i pojedinačno po ulozima komanditora.

Grafički prikaz navedenog knjiženja može se predstaviti na sljedeći način:



¹⁵ Napomena: Prema našem Kontnom okviru, ne postoji račun Lični kapital, tako da ga nijesmo ni razmatrali.

¹⁶ U razvijenim zemljama tržišne ekonomije ortaci ne moraju biti isključivo fizička lica, već i pravna.

¹⁷ Za potrebe adekvatnog i ažurnog računovodstvenog evidentiranja, nužno je otvoriti onoliko računa koliko ima ortaka.

Ukoliko bi se kapital ortačkog ili komanditnog društva *uvećao* po osnovu dodatnog povećanja uloga postojećih ortaka ili po osnovu prijema novih ortaka, knjigovodstveno evidentiranje bi se izvršilo na način prethodno naveden.

Kapital ortačkog ili komanditnog društva se može *smanjiti*:

- potpunim ili djelimičnim povlačenjem uloga osnivača ili pak
- po osnovu isplata ličnih rashoda ulagača.

U prvom slučaju potpuno ili djelimično povlačenje uloga se *knjigovodstveno evidentira*:

- (1) odobravanjem računa-Tekući račun i zaduženjem računa-Kapital odnosno ortaka.

1.3. SOPSTVENI KAPITAL U DRUŠTVIMA KAPITALA – pojam i knjigovodstveno obuhvatanje

Navedeno je da se društva kapitala mogu pojaviti u dvije osnovne pravne forme, i to kao:

- *društva s ograničenom odgovornošću (DOO) i*
- *akcionarska ili dioničarska društva (AD ili DD).*

1.3.1. Sopstveni kapital kod DOO – pojam i knjigovodstveno obuhvatanje

Društva s ograničenom odgovornošću (DOO) mogu osnovati fizička i pravna lica. Zakonskom regulativom se određuje broj članova društva, minimalni (najniži) iznos novčanog dijela osnivačkog kapitala društva¹⁸, minimalna visina pojedinačnih uloga članova. Udjeli članova društva mogu biti u novcu, stvarima i pravima, a za obaveze društva ne odgovaraju vlasnici udjela već društvo kao pravno lice u visini uloženog kapitala. Zbog većeg broja lica (pravnih i fizičkih) koja učestvuju u osnivanju navedene pravne forme preduzeća, olakšan je pristup prikupljanja kapitala.

U skladu s članom 65 Zakona o privrednim društvima DOO može imati najviše do 30 članova.

Međusobni odnosi između članova DOO u obliku prava i obaveza utvrđuju se ugovorom o osnivanju.

Promjene u visini osnovnog kapitala DOO vrše se:

- *izmjenom ugovora o osnivanju po osnovu prijema novih članova ili povećanjem postojećih uloga;*
- *djelimičnim ili potpunim povlačenjem uloga;*
- *po osnovu revalorizacije osnovnog kapitala;*
- *povećanja udjela prenosom rezervi;*
- *raspodjelom neraspoređenog dobitka u osnovni kapital;*
- *smanjenjem osnovnog kapitala radi pokrića gubitka;*
- *formiranjem rezervi;*
- *statusnim promjenama društva.*

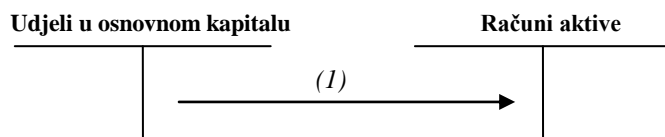
Sve promjene u visini osnovnog kapitala se obavezno upisuju u sudski registar kod nadležnog suda (CRPS).

¹⁸ Zbog zaštite povjerilaca od gubitka ili u slučaju stečaja.

Knjigovodstveno obuhvatanje formiranja i promjena udjela DOO realizuje se:

- (1) zaduživanjem odgovarajućih konta aktive u zavisnosti od pojavnih oblika udjela, kao npr.: konta Tekući račun, Građevinski objekti, Postrojenja i oprema i sl. a odobravanjem konta-Udjeli u osnovnom kapitalu.¹⁹

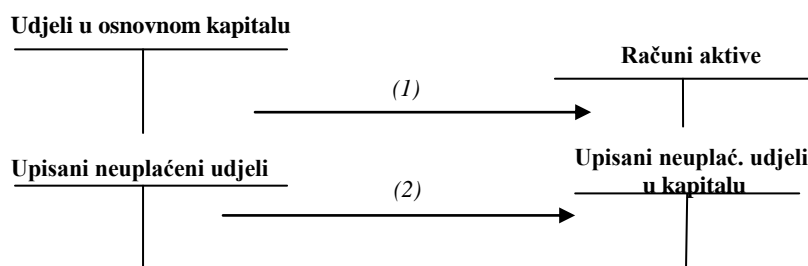
Grafički prikaz navedenog knjiženja se može predstaviti na sljedeći način:



Međutim, nerijetko se dešava da članovi društva u momentu osnivanja DOO svoje udjele ne uplate u cjelini nego samo jedan dio. Dio uloga koji je upisan a nije unijet u društvo obuhvata se na:

- (1) dugovnoj strani računu-Neuplaćeni upisani udjeli u kapitalu.

Grafički prikaz navedenog knjiženja se može predstaviti na sljedeći način:



Analitička evidencija o udjelima svakog člana društva realizuje se vođenjem posebno propisane Knjige članova društva, kojom se objezbjeđuju potrebni podaci i informacije o nosiocima udjela, visini udjela, prenosa, diobe udjela, te drugi podaci značajni za članove društva.

PRIMJER:

- 1) Ugovorom o osnivanju i statutom društva DOO „XXX“ Podgorica, predviđeno je da osnivački kapital bude u visini 30.000 €. Osnivač je Ognjen Ognjenović i raspolaže sa 100% udjelom u preduzeću „XXX“ DOO.
- 2) Osnivač Ognjen Ognjenović na dan 03. 05. 2012.godine uplaćuje 20.000 € na tekući račun preduzeća na ime osnivačkog uloga.

¹⁹ Napomena: Kao svoj ulog u društvu, u zamjenu za udio u društvu, član društva može uložiti nenovčana sredstva. Nenovčani ulogi procjenjuju se od strane jednog ili više ovlašćenih nezavisnih procjenjivača. Procjenjivač može biti fizičko lice, pravno lice ili firma (ortakluk ili komanditno društvo). Procjena se vrši prije prihvatanja nenovčanog uloga.

R J E Š E N j E

Knjiženje u dnevniku:

R.br.	konto ²⁰	Opis	duguje	potražuje
1)	0010 3110	Neuplaćeni upisani udjeli Neuplaćeni upisani udjeli – za upisan osnivački kapital –	30.000	30.000
2a)	2410 0010	Tekući račun Neuplaćeni upisani udjeli – za uplaćen novac –	20.000	20.000
2b)	3110 3010	Neuplaćeni upisani udjeli Udjeli društva sa ograničenom odgovornošću – za uplaćen novac –	20.000	20.000

1.3.2. Sopstveni kapital kod AD – pojam i knjigovodstveno obuhvatanje

Akcionarsko-dioničarsko društvo (AD, DD) je tijelo koje je formirano od strane više lica, koje je zakonom ovlašćeno da nastupa kao jedno lice s pravnim identitetom odvojenim od njegovih članova i kome se daju razna prava i obaveze, uključujući sposobnost da postoji poslije smrti ili povlačenja pojedinačnih njegovih članova.²¹ U kontekstu navedenog u narednom tabelarnom prikazu (Tabela br. 15) daju se „dobre“ i „loše“ strane AD.

KARAKTERISTIKE	
„DOBRE“	„LOŠE“
▪ <i>osniva ga veći broj lica</i>	▪ <i>veliki troškovi osnivanja</i>
▪ <i>odvojeno od članova</i>	▪ <i>dvostruko oporezivanje</i>
▪ <i>kontinuitet poslovanja</i>	▪ <i>javno prikazivanje finansijskih iskaza</i>
▪ <i>lako prikuplja kapital</i>	▪ <i>vladina regulativa</i>
▪ <i>ograničena odgovornost</i>	▪ <i>podvojena svojina i kontrola</i>
▪ <i>profesionalnu upravljanje</i>	
▪ <i>trajnost postojanja</i>	
▪ <i>centralizovana ovlašćenja i odgovornosti</i>	

Tabela br. 19: Karakteristike AD

Dakle, činjenica da je **akcija** neizbježna sastavna komponenta kapitala AD, kao i činjenica da kod AD nijesu bitna personalna svojstva vlasnika akcije već visina kapitala koji je unijet, ukazuje da navedenu HOV odlikuje izuzetno velika fleksibilnost prodaje, koja ne uzrokuje prekid kontinuiteta poslovanja AD, već samo promjenu njegove vlasničke strukture. Slično kao i kod DOO, vlasnici AD ne odgovaraju svojom cjelokupnom imovinom za poslovanje AD, već samo u visini uloga koji su unijeli, što znači da su izloženi znatno manjem riziku, odnosno mogu da izgube samo ono što su uložili u AD.²² Kako se osniva od strane više lica, to je mogućnost prikupljanja nedostajućeg kapitala mnogo veća, ali je i veća mogućnost profesionalnog upravljanja koje je povjereno (najčešće) najboljem timu stručnjaka. Na drugoj strani, postupak osnivanja AD je dosta kompleksan dok su troškovi osnivanja

²⁰ U cilju otklanjanja eventualne zabune kod studenata kada je račun **Neuplaćeni upisani kapital** u pitanju, u ovom primjeru uvodimo i šifru konta.

²¹ Preuzeto od Gray, S., Needles, B., Opus. cit., str. 375.

²² Ističemo da ograničena odgovornost nije sam pozitivna karakteristika AD, već se može posmatrati i u negativnom kontekstu. (Detaljnije o tome: Gray, S., Needles, B., Opus. cit., str. 376–378)

izuzetno visoki. Takođe, eksterna revizija poslovanja kao i dvostruko oporezivanje je novina koje odlikuje AD, a ogleda se u tome što AD kao zasebno pravo lice ne samo da plaća porez na dobit, već se poreskom tretmanu podvrgavaju i dividende kao dio zarade izdvojene iz oporezovane dobiti koje se isplaćuju vlasnicima-akcionarima AD.

AD se osniva ugovorom o osnivanju, odnosno odlukom o osnivanju čime se konstituiše zaseban pravni subjekat. Osnivanje se vrši prodajom akcija iz prve emisije²³, čime AD formira *osnovni kapital*, tj. *akcijski kapital*. Dok sopstveni kapital za povjerioce čini garantnu supstancu²⁴, osnovni kapital se smatra minimumom koji štiti interese povjerilaca. U tom smislu Zakon o privrednim društvima CG²⁵ ističe da minimalni osnovni osnivački kapital AD treba da iznosi 25.000 €, pri čemu osnivače obavezuje da uplatu izvrše isključivo u novcu. Zakonom je takođe i propisano kako i na koji način se može povećavati i smanjivati kapital društva, kao i obaveza da se u Registar evidentiraju sve promjene na osnovnom kapitalu.

Dakle, osnovni kapital AD se smatra osnovom čiste imovine i garantnom supstancom interesa akcionara i povjerilaca, te kao takav je uvijek stalan.²⁶ U pogledu načina osnivanja AD, pravi se razlika između:

- *simultanog osnivanja* – kad se formira *zatvoreno AD*, na način da se akcije izdaju samo njegovim osnivačima ili ograničenom broju drugih lica. U navedenom slučaju se vrši otkup svih akcija bez javnog poziva za upis akcija i
- *sukcesivnog osnivanja* – kad se formira *otvoreno AD*, na način da osnivači učine javni poziv za upis i uplatu akcija u vrijeme osnivanja društva.

U nastavku će se obrađivati knjigovodstveno evidentiranje poslovnih promjena pri sukcesivnom osnivanju AD. Sukcesivni način osnivanja AD pretpostavlja da se i na strani aktive i na strani pasive nalazi račun-Neuplaćeni upisani kapital. Uloga ovog računa na strani aktive (klasa 0) jeste da shodno zahtjevu IV Direktive EU obezbijedi podatak o **visini potraživanja prema vlasnicima** za upisani a neuplaćeni kapital, dok na strani pasive (klasa 3) treba da pruži podatak o raspoloživom kapitalu na određeni dan.

Ukoliko je u pitanju simultani način osnivanja, nije potrebno otvarati navedene račune, nego je samo potrebno za visinu nominalne vrijednosti kapitala odobriti račun Akcijski kapital.

1.3.2.1. Pojam i karakteristika akcija

Akcije kao vlasničke HOV su pisani dokument ili isprava koja svom držaocu (imaocu) daje određena imovinska prava koje može da iskoristi samo pod uslovima zakonitog vlasništva nad tom hartijom. U tom smislu, mogu biti:

- *obične (redovne)* – daju vlasniku pravo na kapital, dividendu (koja je promjenljiva kategorija) i pravo glasa i
- *prioritetne (povlašćene) akcije* – pored prava na kapital i dividendu (koja je fiksna veličina), omogućavaju vlasniku prioritet pri isplati dividendi, pri naplati imovine pri mogućoj likvidaciji društva i eventualno druge povlastice, ali bez prava glasa.

Očigledno da su razlike između navedenih oblika akcija uzrokovane ne samo njihovom nominalnom vrijednošću²⁷, već različitim obimom prava koje nose, pa se u knjigovodstvu insistira na postojanju dva računa: jednom na kome će se evidentirati kapital nastao emisijom i prodajom običnih, odnosno emisijom i prodajom prioritetnih akcija. (*3000-Akcijski kapital-obične akcije; 3001-Akcijski kapital-prioritetne akcije*).

²³ Napomena: Kad je riječ o prvoj emisiji, prodaja akcija može se vršiti po kursu koji je viši ili jednak nominalnoj vrijednosti akcija, ali nikako (u skladu sa Zakonom) po kursu koji je niži od nominalne vrijednosti.

²⁴ Napomena: Dobici ili gubici iz poslovanja tangiraju druge djelove sopstvenog kapitala društva, kao što su slobodne rezerve ili neraspoređena dobit. (Škarić, Jovanović, K., Opus. cit, str. 101).

²⁵ Pogledati: Zakon o privrednim društvima CG, član 17, stav 6.

²⁶ Zapravo, osnovni kapital se ne može mijenjati pod uticajem rezultata poslovanja.

²⁷ Nominalna vrijednost običnih i prioritetnih akcija može ali ne mora biti jednaka, ali je uvijek tržišna vrijednost prioritetnih akcija viša od običnih akcija.

Na kraju, u ovom dijelu bitno je naglasiti da se akcije mogu naći u dva stanja, pa je u kontekstu pojmovnog razlikovanja bitno i pojasniti:

- akcije koje su odobrene za emisiju, tzv. *autorizovane*;
- stvarno izdate akcije, odnosno *emitovane*.

Dakle, autorizovane akcije ne znači da su i emitovane. Autorizovane ili odobrene akcije predstavljaju maksimalan broj akcije koje preduzeće može da emituje. U momentu osnivanja, kompanija svojom poslovnom politikom može emitovati dozvoljeni (ovlašćeni) iznos akcija, ili pak manji, ali nikako veći. Zapravo, prilikom donošenja odluka o ekspanziji preduzeća često se odobrava veći broj akcija nego što je to stvarno potrebno (npr. Upravni odbor i akcionari autorizuju 500.000 novih akcija, a emituje se samo 350.000). Ostatak tj. razlika od 150.000 akcija iz ovog primjera predstavljaju odobrene, a ne emitovane akcije. Preduzeće može njih kasnije emitovati (prodati) po većoj cijeni i koristiti za svoju dalju ekspanziju i rast preduzeća. Dakle, kapital koji nastaje tako što se kompanija „ovlašćuje“ da je u mogućnosti da emituje određeni broj akcija se naziva *ovlašćeni kapital*. Osnivačkim aktom, u skladu sa statutom društva, kompaniji se dozvoljava da emituje dozvoljeni iznos akcija (ovlašćena je da emituje taj iznos akcija), ali nikako ne može veći od tog dozvoljenog iznosa.

Do neemitovanih akcija preduzeće može doći i njihovim otkupom na sekundarnom tržištu akcija tj. na berzi od svojih akcionara. Tada se kaže da kompanija tezauriše svoje akcije. U domaćoj praksi, zakonom o preduzećima je ograničeno pravo AD da maksimalno u toku godine može da otkupi do 10% svojih akcija (otkup sopstvenih akcija)²⁸ uz obavezu da ih u roku jedne godine ponovo proda, podijeli svojim akcionarima po nekom ključu ili poništiti. Još jedan oblik kapitala koji je značajan s knjigovodstvenog aspekta se tiče *otvorenog kapitala*. Riječ je o kapitalu koji nastaje po osnovu akcija koje još nijesu prodane (dakle u opticaju su) umanjene za otkupljenje sopstvene akcije (ili poništene akcije)

Emitovane (izdate) akcije su akcije koje posjeduju akcionari (investitori), tj. one koje se nalaze izvan društva. Dakle, ukupan broj emitovanih (izdatih) prodatih akcija formira *emitovani kapital*.

1.3.2.2. Oblici vrijednosti akcija i knjigovodstveno evidentiranje

U organizaciono-knjigovodstvenom smislu, posebno s aspekta obuhvatanja i evidentiranja poslovnih promjena na ulozima u AD, veoma je bitno poznavanja oblika vrijednosti akcija. Shodno tome, u vezi s iskazivanjem vrijednosti vlasničkih HOV, uobičajeno se koriste sljedeći nazivi vrijednosti i to:

- (I) **nominalna vrijednost akcija** – predstavlja novčani iznos po kojem se emituju akcije i po kojem se registruju u knjigovodstvu preduzeća emitenta. Tu vrijednost, po pravilu, određuje skupština akcionarskog društva. Obračunava se:

$$\text{broj akcija} \times \text{nominalna cijena po akciji}$$

Nominalna vrijednost je pokazatelj broja akcija koje su upisane, što ne znači da su istovremeno i uplaćene. Stoga se na r/n Akcijski kapital evidentira vrijednost akcija koje su uplaćene, dok se na računu (310) – Neuplaćeni upisani kapital evidentiraju neuplaćene a upisane akcije²⁹. U tom smislu, navedena nominalna vrijednost ne predstavlja pokazatelj tržišne, tj. prodajne vrijednosti akcija.

- (II) **tržišna vrijednost akcija** – jeste vrijednost koja se utvrđuje na sekundarnom tržištu kapitala (na kome se obavlja kupovina i prodaja već emitovanih akcija) na bazi odnosa ponude i tražnje za istom. Označava vrijednost koji njen vlasnik može da dobije direktnom prodajom na berzi HOV ili uz pomoć posrednika. Zapravo, kupovinom određene akcije, njen imalac (vlasnik) daje materijalni, nematerijalni ili

²⁸ O navedenom će više biti riječi kada se bude govorilo o sopstvenim akcijama preduzeća.

²⁹ Dati račun daje informaciju o broju, tj. vrijednosti akcija koje su upisane ali još uvijek nijesu uplaćene, odnosno daje podatak o raspoloživom kapitalu.

novčani oblik imovine. Dajući imovinu, vlasnik akcije rizikuje, ne samo mogućnost da ostvari zaradu (npr. dividendu) nego i mogućnost da povрати uložena sredstva. Stoga je veoma zainteresovan da kupljene akcije proda po tržišnoj vrijednosti. U tom smislu, treba da prati dešavanja na tržištu, posebno po pitanju kretanja cijene akcija. Ukoliko proda akcije na tržištu, vrijednost koju ostvari njihovom prodajom se naziva tržišna vrijednost i obračunava se:

$$\text{broj emitovanih akcija} \times \text{tržišna cijena po akciji}$$

Riječ je o dosta dinamičkoj kategoriji koja je podložna oscilacijama u poslovanju preduzeća – pozitivnom ili negativnom, politikom isplate dividendi, kao i stanjem na tržištu i sl.

Tržišna vrijedost akcija može, ali ne mora da bude jednaka njenoj nominalnoj vrijednosti. U kontekstu toga mogu da se pojave tri situacije:

- a) *tržišna vrijednost akcija > nominalne vrijednosti akcija*, pri čemu se ostvaruje **emisiona premija** ili **ažio (kapitalne rezerve)** koja predstavlja komponentu rezervi u okviru sopstvenog kapitala. Ažio se izračunava:

$$\text{Ažio (emisiona premija)} = (Tva - Nva) * N$$

gdje je:

- **Pva** – prodajna vrijednost akcije *a*;
- **Nva** – nominalna vrijednost akcije *a*;
- **N** – broj akcija koje se prodaju uz premiju-ažio;

b) *tržišna vrijednost akcija = nominalnoj vrijednosti akcija*, i tada se ne ostvaruje premija (ažio);

c) *tržišna vrijednost akcija < nominalne vrijednosti akcija*.³⁰

Pri prvoj emisiji akcija ili pri emisiji novog kola običnih ili povlašćenih akcija iste se mogu prodavati po kursu koji je isti ili viši od nominalne vrijednosti.

PRIMJER

1) *Osnivački kapital akcionarskog društva prema sporazumu dva osnivača iznosi 51.000 €. Osnivači na ime uloga unose u akcionarsko društvo:*

- *novu opremu za proizvodnju u vrijednosti od 38.500 €,*
- *materijal u vrijednosti od 3.500 €,*
- *novčani ulog 2.000 €*
- *građevinski objekat čija nabavna vrijednost iznosi 15.000 €, a ispravka vrijednosti iznosi 8.000 €.*

Statutom društva predviđeno je da akcije budu obične i da nominalna vrijednost iznosi 500 €.

Svi gore navedeni ulogi su unijeti u društvo, novčana sredstva su uplaćena kod ovlašćene banke i društvo je registrovano.

³⁰ Napomena: Međutim, ova varijanta nije u skladu sa Zakonom o privrednim društvima u Crnoj Gori, pa nije predviđena kontnim okvirom i ne knjiži se. U knjigovodstvu se evidentira na dugovnoj strani računa Emisiona premija.

RJEŠENJE

Knjiženje u *dnevniku*:

RB	konto ³¹	Opis	duguje	potražuje
1a)	0000 3100	Neuplaćene upisane obične akcije Neuplaćene upisane obične akcije – za upisan osnivački kapital –	51.000	51.000
1b)	0220 1010 0231 2410 0228 0000	Građevinski objekti ³² Materijal Oprema za proizvodnju Tekući račun Ispravka vrijednosti građ.objekata Neuplaćene upisane obične akcije – za unijete stvari i uplaćen novac –	15.000 3.500 38.500 2.000	8.000 51.000
1c)	3100 3000	Neuplaćene upisane obične akcije Aksijski kapital obične akcije – za povećanje akcijskog kapitala –	51.000	51.000

Ako se prodaja realizuje po kursu koji je viši od nominalne vrijednosti akcija, ostvaruje se pozitivna razlika (premija) i naziva se, kao što smo već naglasili, *ažio*, odnosno *emisiona premija*. Ažio ne ulazi u sastav osnovnog kapitala, već se iskazuje na posebnom **kontu rezervi** u okviru sopstvenog kapitala preduzeća. *Knjigovodstveno obuhvatanje ilustrovaćemo primjerom:*

PRIMJER

1) AD je emitovalo i prodalo 3.000 običnih akcija nominalne vrijednosti 3 €/akciji. Tržišna cijena jedne akcije je 5 €.

RJEŠENJE

Knjiženje u *dnevniku*:

RB	konto	Opis	duguje	potražuje
1a)	0000 3100	Neuplaćene upisane obične akcije Neuplaćene upisane obične akcije – za upisan osnivački kapital –	9.000	9.000
1b)	2410 0228 0000	Tekući račun Emisiona premija Neuplaćene upisane obične akcije – za unijete stvari i uplaćen novac –	15.000	6.000 9.000
1c)	3100 3000	Neuplaćene upisane obične akcije Aksijski kapital obične akcije – za povećanje akcijskog kapitala –	9.000	9.000

U prethodnom izlaganju se pošlo od pretpostavke da akcionari uplate cjelokupnu emisiju upisanih akcija, što se u praksi rijetko kad i dešava. Češći je slučaj da se uplata upisanih akcija vrši parcijalno, prema utvrđenoj dinamici ili zahtjevu Društva, odnosno u skladu s osnivačkim ili nekim drugim aktom društva. Ukoliko je u pitanju takav slučaj, to se u periodu osnivanja AD ili pri novoj emisiji akcija³³, pojavljuje računovodstvena kategorija aktive – *neuplaćeni upisani kapital*, koja zapravo predstavlja jednu vrstu potraživanja AD od vlasnika, pa se i evidentira kao imovina u bilansu stanja. S knjigovodstvenog aspekta, upisani

³¹ U cilju otklanjanja eventualne zabune kod studenata, u ovom primjeru uvodimo i konta.

³² Napomena: Kupovina i otplata izdatih akcija se može vršiti ne samo u obliku novca, nego u stvarima i pravu. Ukoliko je ulog u AD izvršeno u stvarima (npr. građevinski objekti), postavlja se pitanja po kojoj vrijednosti evidentirati taj ulog (u našem slučaju građevinski objekat) u knjigovodstvu AD. Pravilo je da se sredstva (nenovčani ulog) procjenjuje pa time i knjiži po njihovoj tržišnoj (fer) vrijednosti ili pak po tržišnoj vrijednosti akcija, zavisno od toga šta je relevantnije (tačnije) (IFRS 2).

³³ Ukoliko je u pitanju npr. DOO – izdavanjem novih uloga

a neuplaćeni kapitala predstavlja razliku između ukupno upisanog kapitala i uplaćenog kapitala, pa je i svrha postojanja računa grupe 00 i 31 obezbjeđenje evidencije o neuplaćenom upisanom kapitalu, kako bi na računima grupe 30-Osnovni kapital, bio iskazan samo uplaćeni iznos. Bitno je naglasiti da cjelokupan iznos ažija akcionari moraju uplatiti u cjelini kao i 1/4 nominalne vrijednosti preuzetih akcija.³⁴ *Knjigovodstveno evidentiranje* na računima grupe **00-Neuplaćeni upisani kapital** je u direktnoj vezi s evidentiranjem na računima grupe **31-Neuplaćeni upisani kapital**, zatim na računu *Emisiona premija*, kao i na odgovarajućim računima *aktive* na kojima se evidentira imovina koja čini bilo novčani bilo nenovčani ulog.³⁵

PRIMJER

- 1) Odlukom skupštine društva izvršen je upis običnih akcija na osnovu nove emisije, i to 100 akcionara je upisalo ukupno 300 akcija po nominalnoj vrijednosti od 1.000 €. Akcionari su uplatili na tekući račun 70% od iznosa upisanih akcija.
- 2) AD „X“ donijelo je na osnovu prethodno sačinjenog spiska radnika, odluku o emisiji prioritetnih akcija u iznosu od 200.000 €. Do isteka roka, radnici-akcionari su uplatili na tekući račun 50% od ukupnog iznosa akcija.

RJEŠENJE

Pojašnjenje:

- 1) $NV = Br. akcija * nv obične akcije = 300 * 1.000 = 300.000 \text{ €}$
 Uplata na tr. račun = 70%, tj. $70\% * 300.000 = 210.000 \text{ €}$
- 2) $NV = Br. akcija * nv prioritetne akcije = 300 * 1.000 = 300.000 \text{ €}$
 Uplata na tr. račun = 50%, tj. $50\% * 300.000 = 150.000 \text{ €}$

Knjiženje u dnevniku:

RB	konto	Opis	duguje	potražuje
1a)	0000 ³⁶ 3100	Neuplaćene upisane obične akcije Neuplaćene upisane obične akcije ³⁷ – za upisane obične akcije –	300.000	300.000
1b)	2410 0000	Tekući račun Neuplaćene upisane obične akcije – za uplatu 70% upisanih akcija –	210.000	210.000
1c)	3100 3000	Neuplaćene upisane obične akcije Akcijski kapital – obične akcije ³⁸ – za povećanje akcijskog kapitala-	210.000	210.000
2a)	0001 3101	Neuplaćene upisane prioritet. akcije Neuplaćene upisane prioritet. akcije – za upisane prioritetne akcije-	200.000	200.000
2b)	2410 0001	Tekući račun Neuplaćene upisane prioritet. akcije – za uplatu 50% od upisanih akcija-	100.000	100.000
2c)	3101 3001	Neuplaćene upisane proirit. akcije Akcijski kapital – prioritetne akcije – za povećanje akcijskog kapitala-	100.000	100.000

³⁴ Napomena: Akcije koje emituje društvo moraju biti u potpunosti uplaćene prije nego se izdaju njihovim vlasnicima. Zakon o privrednim društvima, čl. 53, stav. 1

³⁵ Računovodstvo privrednih društava, Priručnik za primjenu Kontnog okvira u skladu s MSFI, Savez računovođa i revizora Srbije, Računovodstvo D.O.O., Drugo dopunjeno izdanje, februar 2011, str. 39.

³⁶ Konto 0000 Neuplaćene upisane obične akcije je račun aktive

³⁷ Napominjemo da prvi knjigovodstveni stav 1a) daje informaciju o ukupno upisanom kapitalu Društva, a drugi knjigovodstveni stav 1b) o kapitalu koji je **upisan** ali još uvijek **nije uplaćen**.

³⁸ Na računu Akcijski kapital je iskazana ukupna vrijednost uplaćenog kapitala.

Kupovina i otplata izdatih akcija može se vršiti ne samo u obliku novca, nego u stvarima i pravu. Ukoliko je ulog u AD izvršeno u stvarima (npr. građevinski objekti), postavlja se pitanja po kojoj vrijednosti evidentirati taj ulog (u našem slučaju građevinski objekat) u knjigovodstvu AD. Pravilo je da se sredstva (nenovčani ulog) procjenjuje pa time i knjiži po njihovoj tržišnoj (fer) vrijednosti ili pak po tržišnoj vrijednosti akcija, zavisno od toga šta je relevantnije (tačnije) (IFRS 2).³⁹

PRIMJER

1) Preduzeće „X“ izdaje 100 redovnih akcija pojedinačne nominalne vrijednosti od 1.000 € u zamjenu za fabričku halu. Tržišna vrijednost fabričke hale je 120.000 €, dok je tržišna cijena akcija nepoznata.

RJEŠENJE

Pojašnjenje:

1) $NV = Br. akcija * nv \text{ redovnih akcije} = 100 * 1.000 = 100.000 \text{ €}$

2) Tržišna vrijednost fabričke hale = 120.000 €

Emisiona premija = 120.000 – 100.000 = 20.000 €

Nabavna vrijednost fabričke hale = 120.000 + 3.600⁴⁰ = 123.600 €

Knjiženje u dnevniku:

RB	Opis	duguje	potražuje
1a)	Neuplaćene upisane obične akcije Neuplaćene upisane obične akcije – za upisane obične akcije –	100.000	100.000
1b)	Građevinski objekat Emisiona premija Obaveze prema državi Neuplaćene upisane obične akcije – za prodane akcije u stvarima –	123.600	20.000 3.600 100.000
1c)	Neuplaćene upisane obične akcije Aksijski kapital obične akcije – za povećanje akcijskog kapitala-	100.000	100.000

Polazeći od naprijed navedenih suštinskih obilježja akcija klasifikovanih prema kriterijumu sadržine prava učešća u dobiti-redovne (obične) i povlašćene (prioritetne) akcije, nerijetko se dešava poslovna transakcija koja uzrokuje njihovu konverziju. Pretvaranje, npr. redovnih u prioritetne akcije, akcionari vrše uz *doplatsu*, pri čemu osnovni kapital AD ostaje nepromijenjen, a iznos doplate predstavlja povećanje rezervi.

1.3.2.3. Promjene u osnovnom – akcijskom kapitalu

Promjene u osnovnom – akcijskom kapitalu mogu da nastanu po više osnova, i to:

- **Povećanjem** osnovnog kapitala:

³⁹ Nenovčani ulogi procjenjuju se od strane jednog ili više ovlašćenih nezavisnih procjenjivača. Procjenjivač može biti fizičko lice, pravno lice ili firma (ortakluk ili komanditno društvo). Procjena se vrši prije prihvatanja nenovčanog uloga od strane skupštine akcionara. Izvještaj ovlašćenog procjenjivača i odluka skupštine akcionara o prihvatanju nenovčanog uloga, dostaviće se CRPS-a u roku od sedam dana od dana prijema rješenja Komisije za hartije od vrijednosti o evidentiranju emisije akcija po osnovu nenovčanog uloga.

⁴⁰ Porez na promet nepokretnosti (3% * 120.000) = 3.600 – Zakon o porezu na promet nepokretnosti – član 9.

- novim ulozima – novim emitovanjem akcija ili nenovčanim ulozima, uslovnim povećanjem.
- pravo pretvaranja obveznica u akcije, odnosno pretvaranje dužničke u vlasničku HOV.

PRIMJER

1) T. P. „X“ AD postiglo je saglasnost s imaoicima emitovanih obveznica istog preduzeća da iste konvertuje u akcije. Vrijednost obveznica čiji je rok dospijeća godina dana pretvara se u akcije u iznosu od 300.000 €.

R J E Š E N j E

Knjiženje u dnevniku:

RB	Opis	duguje	potražuje
1a)	Obaveze po izdatim obveznicama Aksijski kapital – obične akcije – konverzija obveznica u akcije	300.000	300.000

- ili konverzije potraživanja u ulog – ciljnim povećanjem sa izdavanjem novih akcija⁴¹;
- povećanjem iz rezervi društva;

PRIMJER

1) Odlukom skupštine akcionara izvršeno je povećanje osnovnog kapitala – običnih akcija iz suviška zakonskih rezervi u iznosu od 230.000 €.

R J E Š E N j E

Knjiženje u dnevniku:

RB	Opis	duguje	potražuje
1a)	Zakonske rezerve Aksijski kapital – obične akcije – povećanje osnovn. kapit. iz rezervi-	230.000	230.000

- i iz **neraspoređenog dobitka**.

PRIMJER

1. Odlukom skupštine akcionara neraspoređena dobit iz ranijih godina u iznosu od 120.000 € usmjerava se raspodjelom za sljedeće potrebe:

- *statutarne rezerve* 20.000 €
- *povećanje osnovnog kapitala* 60.000 €, i za
- *dividende akcionarima* 40.000 €.

R J E Š E N j E

Knjiženje u dnevniku:

RB	Opis	duguje	potražuje
1a)	Neraspoređena dobit iz ranijih god. Statutarne i druge rezerve Aksijski kapital – obične akcije Obaveze za dividende za obi. akc. – za raspodjelu dobiti iz ranijih god.-	120.000	20.000 60.000 40.000

⁴¹ Na primjer namijenjene samo zapošljenima u preduzeću – AD.

Smanjenje osnovnog kapitala takođe je manje-više određeno zakonskom i internom regulativom, a vrši se s namjerom da se poboljša rentabilitetni položaj kompanije, izvrši sanacija i sl. Najčešći oblici smanjenja osnovnog kapitala mogu biti:

- redovno smanjenje po osnovu smanjenja nominalne vrijednosti akcija ili spajanjem akcija, koja ima za posljedicu smanjenje aktive, odnosno smanjenje gotovine kao i smanjenje Akcijskog kapitala po osnovu redovnih (i/ili prioriternih) akcija.
- zatim tzv. pojednostavljeno smanjenje osnovnog kapitala izazvano potrebama pokrivanja gubitaka ili prenosa sredstava u obavezne rezerve.

Knjigovodstveno obuhvatanje navedene situacije se vrši:

- (1) zaduživanjem računa-Akcijski kapital i odobravanjem računa-Gubitak/Rezerve.

PRIMJER

- 1) Skupština AD je odlučila da pokrije gubitak iz prethodne godine u iznosu od 300.000 € na teret smanjenja osnovnog kapitala.
 2) AD „Progres“ je odlučilo da pokrije gubitak iz prethodne godine u iznosu od 120.000 €, na teret revalorizacionih rezervi.

RJEŠENJE

Knjiženje u dnevniku:

RB	Opis	duguje	potražuje
1)	Akcijski kapital – obične akcije Gubitak ranijih godina – za pokriće gubitka-	300.000	300.000
2)	Revalorizacione rezerve Gubitak ranijih godina – za pokriće gubitka iz revalor. rezer.-	120.000	120.000

- smanjenje osnovnog kapitala otkupom i povlačenjem akcija, što se realizuje uglavnom po pravilima redovnog smanjenja osnovnog kapitala u pogledu odluka, objavljivanja, upisa u sudski registar, objavu smanjenja i materijalnu zaštitu povjerilaca i akcionara, a same akcije se po pravilu povlače i poništavaju.

1.3.2.4. Sopstvene akcije-pojam i knjigovodstveno evidentiranje

Sopstvene akcije su akcije emitovane ili ponovo stečene od strane kompanije koja ih je emitovala / ali nijesu prodane ni povučene. Dakle, to su akcije koje AD stiče od svojih akcionara. Kao najčešći razlozi otkupa sopstvenih akcija navode se:

- ✓ održavanje povoljnog tržišta za akcije kompanije...;
- ✓ sprečavanje konkurentskog preuzimanja...;⁴²

Prije nego se konkretnije pojašni postupak knjigovodstvenog evidentiranja u dijelu koji se tiče sopstvenih akcija, dajemo osvrt na zakonski okvir.

Prema Zakonu od privrednim društvima CG (čl.60): 1) „kupovinu sopstvenih akcija odobrava Skupština akcionara i određuje maksimalni broj akcija koji se može kupiti i maksimalnu cijenu koja se može platiti za te akcije“; 2) „rok za kupovinu sopstvenih akcija ne može biti duži od 12 mjeseci od dana donošenja odluke“; 3) „vrijednost kupljenih sopstvenih akcija ne može prelaziti 10% od osnovnog kapitala...“; 4) „...ne daju pravo glasa ni pravo na dividendu“; 5) „sopstvene akcije društvo mora otuđiti u roku od 12 mjeseci od njihovog

⁴² Preuzeto od, Greedy, Nidles, opus. cit., str. 128.

sticanja⁴³. Ako ne otuđi akcije u tom roku, društvo je dužno da ih poništi u roku od tri dana od dana isteka roka“.

Zapravo, na računu 237 – Otkupljene sopstvene akcije i otkupljeni sopstveni udijeli namijenjeni prodaji ili poništavanju iskazuje se ulaganje u otkupljene sopstvene akcije ili sopstvene udijejele po nominalnoj vrijednosti, koji se moraju prodati ili poništiti u roku od godinu dana od dana njihovog sticanja. S knjigovodstvenog aspekta, bitno je razlikovati tri situacije:

I situacija: OTKUP SOPSTVENIH AKCIJA

Kod navedene situacije, moguće je da se pojave tri varijante, pa u zavisnosti od toga će se razlikovati i postupak knjigovodstvenog evidentiranja. Naime, ukoliko je:

1a) **Tržišni kurs niži od nominalne vrijednosti otkupljenih sopstvenih akcija**, tada će stanje na kontu otkupljene sopstvene akcije biti veće od odliva sredstava s Tekućeg računa/Blagajna pa razliku treba evidentirati na potražnoj strani računa 3202-Emisiona premija (ostali kapital).

1b) **Tržišni kurs veći od nominalne vrijednosti otkupljenih sopstvenih akcija**, tada će stanje na računu otkupljene sopstvene akcije biti manje od odliva sa Tekućeg računa/Blagajna pa razliku treba evidentirati na dugovnoj strani računa 3202-Emisiona premija (ostali kapital). Napomena: u ovom slučaju imamo negativan saldo na računu 3202-Emisiona premija (ostali kapital). Treba voditi računa ukoliko se negativan saldo pojavi, na računu Emisiona premija na dan bilansa stanja, saldo se prenosi na teret računa 340-Neraspoređeni dobitak ranijih godina, ukoliko postoji neraspoređeni dobitak, u suprotnom slučaju na teret računa 350-Gubitak ranijih godina.

1c) **Tržišni kurs je jednak nominalnoj vrijednosti akcije**, u tom slučaju za visinu nominalne vrijednosti zadužujemo račun Otkupljene sopstvene akcije i za isti iznos odobravamo račun Blagajna/Tekući račun.

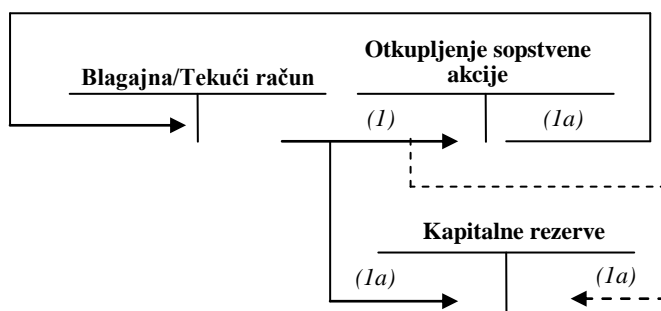
II situacija: PRODAJA OTKUPLJENIH SOPSTVENIH AKCIJA

Ukoliko se u skladu sa Zakonom o privrednim društvima u roku od 12 mjeseci od datuma sticanja otkupljenih sopstvenih akcija, izvrši njihova prodaja, to se postupak knjigovodstvenog evidentiranja vrši na sljedeći način:

(1a) odobrava se račun-Otkupljenje sopstvene akcije za visinu *nominalne vrijednosti*, dok se za visinu prodajne vrijednosti zadužuje račun-Tekući račun/blagajna. Za razliku između *prodajnog i nominalnog kursa* odobrava se račun-**Rezerve (Emisiona premija)**, ukoliko je:

- a) prodajni kurs veći od nominalnog, odnosno
- b) zadužuje isti račun ukoliko je prodajni kurs niži od nominalnog.

Grafički prikaz navedenog knjiženja bi izgledao :



⁴³ Otkupljene sopstvene akcije su dio Obrtno imovine preduzeća (Kratkoročni finansijski plasmani). Prema novom kontnom okviru iako je konto 237-Otkupljene sopstvene akcije dio aktive u bilansu stanja se prikazuje kao ispravka vrijednosti Kapitala.

PRIMJER (1a):

1. AD „Sloga“ je otkupilo 50 komada redovnih sopstvenih akcija po cijeni od 800 € po akciji. Nominalna vrijednost akcije je 1.000 €.
2. Preduzeće je prodalo 20 akcija po cijeni od 1.500 €.
3. Preduzeće je prodalo 20 akcija po cijeni od 900 €.

RJEŠENJE**Pojašnjenje:**

- 1) $NV = Br. akcija * nv redovnih akcije = 50 * 1.000 = 50.000 €$
- 2) $Tržišna vrijednost akcija = 50 * 800 = 40.000 €$

Knjiženje u dnevniku:

R. br.	Naziv konta i opis	Iznos	
		Duguje	Potražuje
1)	Otkupljene sopstvene akcije Emisiona premija-ostali kapital Tekući račun – za otkupljene sopstvene akcije –	50.000	10.000 40.000
2)	Tekući račun Otkupljene sopstvene akcije Emisiona premija-ostali kapital – za prodaju otkupljenih sprostvenih akcija –	30.000	20.000 10.000
3)	Tekući račun Emisiona premija-ostali kapital Otkupljene sopstvene akcije – za prodaju otkupljenih sprostvenih akcija –	18.000 2.000	20.000

PRIMJER (1b):

1. AD „Sloga“ je otkupilo 50 komada redovnih sopstvenih akcija po cijeni od 1.200 € po akciji. Nominalna vrijednost akcije je 1.000 €.
2. Na dan 31. 12. postoji negativan saldo račun emisiona premija, izvršiti potrebno knjiženje. Na osnovu knjigovodstvene evidencije imamo uvid da je stanje na kontu neraspoređena dobit ranijih godina 130.000 €.

RJEŠENJE**Pojašnjenje:**

- $$NV = Br. akcija * nv redovnih akcije = 50 * 1.000 = 50.000 €$$
- $$Tržišna vrijednost akcija = 50 * 800 = 40.000 €$$

Knjiženje u dnevniku:

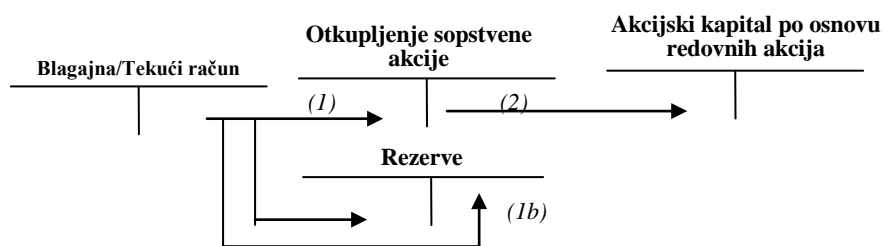
R. br.	Naziv konta i opis	Iznos	
		Duguje	Potražuje
1)	Otkupljene sopstvene akcije Emisiona premija-ostali kapital Tekući račun – za otkupljene sopstvene akcije –	50.000 10.000	60.000
2)	Neraspoređena dobit ranijih godina Emisiona premija-ostali kapital – predzaključna knjiženja –	10.000	10.000

III situacija: PONIŠTENJE OTKUPLJENIH SOPSTVENIH AKCIJA

Zakon o privrednim društvima ističe da ukoliko se otkupljene sopstvene akcije ne otuđe u roku od 12 mjeseci od datuma sticanja, neophodno ih je poništiti. Stoga se postupak knjigovodstvenog evidentiranja u slučaju nastanka ovakve situacije vrši na sljedeći način:

- (1) odobravanjem računa-Otkupljene sopstvene akcije, za visinu nominalnog kursa i zaduživanjem za istu nominalnu vrijednost vrijednost računa-Akcijski kapital⁴⁴;

Grafički prikaz navedenog knjiženja bi izgledao:



PRIMJER:

1) AD „Sloga“ je otkupilo 50 komada redovnih sopstvenih akcija po kursu od 70%. Nominalna vrijednost akcije je 1.000 €. Akcije su poništene.

RJEŠENJE

Pojašnjenje:

$$NV = Br. akcija * nv redovnih akcije = 50 * 1.000 = 50.000 \text{ €}$$

$$Tržišna vrijednost akcija = 50 * 700^{45} = 35.000 \text{ €}$$

Knjiženje u dnevniku:

R. br.	Naziv konta i opis	Iznos	
		Duguje	Potražuje
1a)	Otkupljene sopstvene akcije Emisiona premija-ostali kapital Blagajna – za otkupljene sopstvene akcije –	50.000	15.000 35.000
1b)	Akcijski kapital po osnovu redovnih akcija Otkupljene sopstvene akcije – za povlačenje sopstvenih akcija –	50.000	50.000

Kao što se moglo zapaziti na osnovu prethodno navedenog, poništenje sopstvenih akcija uzrokuje smanjenje osnovnog kapitala društva i to u visini nominalne vrijednosti poništenih akcija. Budući da prodajna vrijednost može biti manja od nominalne vrijednosti to se za iznos nastale razlike povećavaju rezerve.

Očigledna je složenost problematike osnovnog kapitala akcionarskih društava.⁴⁶ Budući da je ipak riječ o brojnim kategorijalnim i institucionalnim novinama za naše uslove privređivanja, zatim da je riječ o nepostojanju ili nerazvijenosti brojnih tržišnih odnosa i

⁴⁴ Aktivnost kupovine sopstvenih akcija ne tangira račun Akcijski kapital, sve do momenta dok se akcije eventualno ne ponište. U tom trenutku dolazi do smanjenja vrijednosti Akcijskog kapitala!

⁴⁵ $70\% * 1.000 = 700$

⁴⁶ Pored navedenog, promjene u osnovnom kapitalu mogu nastati i statusnim promjenama preduzeća, odnosno po osnovu spajanja, pripajanja i podjele preduzeća. Te promjene, pored obligacionih odnosa, dovode do uspostavljanja kapital odnosa između subjekata (preduzeća) učesnika u statusnim promjenama, odnosno do promjena u domenu akcija i udjela.

institucija, neophodna je posebna pažnja i inicijativnost u primjeni i promjeni odgovarajuće regulative, privredno-sistemske, organizacione i računovodstvene. To se posebno odnosi na ulogu menadžera i računovođa u aktuelnim transformacionim procesima naše privrede i preduzeća.

* * *

Na kraju, s računovodstvenog aspekta bitno je poznavati i situaciju usitnjavanja akcija.⁴⁷ Riječ je o situaciji koja nastaje onda kada je tržišna cijena akcija previše visoka, tako da ugrožava trgovanje istim. Rezultat usitnjavanja akcija se ogleda u:

- a) smanjenju nominalne i tržišne vrijednosti akcija,
- b) povećanju broja emitovanih akcija, ali ne i *odobrenih* (saldo na računu sopstveni kapital ostaje nepromijenjen, samo se mijenja njegova struktura).

Dakle, usitnjavanje akcija ima odraz na emitovani i otvoreni kapital društva.

PRIMJER :

1) 10. septembra 2014. godine, kompanija „X“ ima van preduzeća 10.000 akcija 5 €/a. Tržišna vrijednost je 70 €/a. Kompanija planira usitnjavanje akcija (1:2).

R J E Š E N J E

Pojašnjenje: **1:2** znači da akcionar umjesto jedne akcije dobija dvije nove, odnosno da se svaka postojeća akcija „dijeli“ „cijepa“ na **dvije**.

Posljedice usitnjavanja akcija:

- smanjuje nominalna vrijednost akcija (sada je 2,5 €/a);
- povećava broj emitovanih akcija van preduzeća (sada 20.000);
- tržišna cijena akcija pada (sada 35 €/a).

Napomena:

Usitnjavanjem akcija **ne mijenja se saldo na računu sopstveni kapital**. Kao potvrdu navedenom, dajemo primjer (veza s prethodnim primjerom):

	Broj akcija*cijena po akciji	Vrijednost sopstvenog kapitala
Ranije (prije usitnjavanja)	30.000*5 €/akciji	150.000€
Sada (poslije usitnjavanja)	60.000*2.5 €/akciji	150.000€

ZAKLJUČAK: Vrijednost na računu sopstveni kapital je nepromijenjena (saldo je ostao isti (150.000 €)). Došlo je samo do promjene **strukture**.

Navedenu promjenu je potrebno „**dokumentovati**“ (knjiži se u dnevniku u dijelu koji nije sastavni dio dvojnog knjigovodstva)

Npr:

10. septembar 2014. godina

10.000 redovnih akcija nominalne vrijednosti 5 €/a koje su izdate i nalaze se van preduzeća su podijeljene na 1:2, što je rezultiralo iznosom od 20.000 redovnih akcija nominalne vrijednosti 2,5 €/a, koje su izdate i kojima se trguje.

⁴⁷ Npr. Upravni odbor kompanije može donijeti odluku da se izvrši usitnjavanje akcija u srazmjeri 1:2, što zapravo znači da se svaka postojeća akcija dijeli na dvije nove (imaju upola nižu tržišnu i nominalnu vrijednost).

2. POZAJMLJENI KAPITAL PREDUZEĆA

Sopstveni kapital preduzeća često nije dovoljan da pokrije sve finansijske potrebe preduzeća, što dovodi do potreba angažovanja i korišćenja tuđih, odnosno pozajmljenih izvora. Prema Pravilniku o Kontnom planu, a u skladu s MSFI obaveze obuhvataju klasu 4 i čine ih:

- ❑ 41 – DUGOROČNE OBAVEZE
- ❑ 42 – KRATKOROČNE FINANSIJSKE OBAVEZE
- ❑ 43 – OBAVEZE IZ POSLOVANJA
- ❑ 44 – OBAVEZE IZ SPECIFIČNIH POSLOVA
- ❑ 45 – OBAVEZE PO OSNOVU ZARADA I NAKNADA ZARADA
- ❑ 46 – OSTALE OBAVEZE
- ❑ 47 – OBAVEZE ZA POREZ NA DODATU VRIJEDNOST
- ❑ 48 – OBAVEZE ZA OSTALE POREZE, DOPRINOSE I DRUGE DAŽBINE

2.1. DUGOROČNE OBAVEZE

Dugoročne obaveze čine obaveze koje dospijevaju u roku dužem od dana činidbe, odnosno od dana bilansa. U grupi računa 41 se obuhvataju sljedeći sintetički računi:

- 410 – Obaveze koje se mogu konvertovati u kapital
- 411 – Obaveze prema matičnim i zavisnim pravnim licima
- 412 – Obaveze prema ostalim povezanim pravnim licima
- 413 – Obaveze po emitovanim hartijama od vrijednosti u periodu dužem od godinu dana
- 414 – Dugoročni krediti u zemlji
- 415 – Dugoročni krediti u inostranstvu
- 419 – Ostale dugoročne obaveze

U nastavku predmet našeg razmatranja će biti sintetički račun 414-Dugoročni krediti u zemlji.

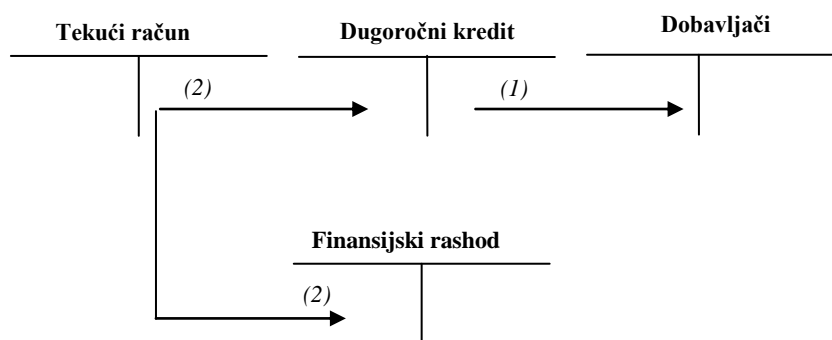
2.1.1. Dugoročni krediti u zemlji

Dugoročni krediti se po pravilu koriste za pribavljanje/kupovinu ili izgradnju osnovnih sredstava kao i za finansiranje nabavke trajnih obrtnih sredstava. Dugoročnim kreditom smatraju se svi zajmovi s rokom vraćanja dužim od godinu dana. Odobravanje dugoročnih kredita – novčanih ili robnih, vrši se po pravilu na osnovu odgovarajućih zahtjeva i sklopljenih ugovora kojim se utvrđuju međusobna prava i obaveze između davaoca i korisnika kredita u pogledu visine kredita, učešća, visine kamate, dokumentacije (Investicionog elaborata), rokova vraćanja, načina realizacije kredita i sl. Najčešće se iznos odobrenog kredita ne uplaćuje direktno na žiro račun tražioca, već kreditor isplaćuje obaveze tražioca prema dobavljačima – povjeriocima. To znači da momenat odobrenja kredita nije momenat nastanka obaveze, pa se kao takav knjigovodstveno ne evidentira. Stoga, obaveza nastaje u momentu kada kreditor izvrši isplatu obaveze prema dobavljačima za odnosna osnovna sredstva, za čije je izmirenje ugovoren kredit, tako da je to ujedno i momenat koji podliježe knjigovodstvenom obuhvatanju⁴⁸, a koje se vrši na taj način što se:

- (1) za iznos odobrenog kredita zadužuje račun-Dobavljači i odobrava račun-Dugoročni kredit.

⁴⁸ Kao što se da zapaziti, na ovaj način je došlo do konverzije kratkoročne obaveze (obaveze prema dobavljaču) dugoročnom obavezom.

Grafički prikaz navedenog knjiženja izgleda:



Vraćanje dugoročnih kredita vrši se putem polugodišnjih ili godišnjih anuiteta, koji sadrže otplatu – ratu kredita i pripadajući dio kamate.

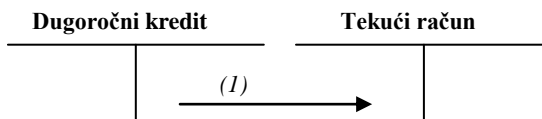
Knjigovodstveno obuhvatanje vraćanja dugoročnih kredita anuitetima se vrši na taj način što se:

- (2) zadužuje račun Dugoročni kredit za vrijednost rate kao i račun-Finansijski rashod za visinu obračunate kamate, uz istovremeno odobravanje računa-Tekući račun za vrijednost anuiteta.⁴⁹

Ukoliko se dugoročni krediti koriste za nabavku trajnih obrtnih sredstava (stalnih zaliha), to se knjigovodstveno obuhvatanje vrši na način što se:

- (1) zadužuje račun-Tekući račun, budući da se cjelokupan iznos kredita prebacuje na račun zajmoprimca, uz odobravanje računa Dugoročni kredit.

Grafički prikaz navedenog knjiženja izgleda:



Obaveza prema kreditoru po osnovu ovakve situacije nastaje u momentu kad kreditor uplati cjelokupan iznos novčanih sredstava po osnovu kredita na Tekući račun.

PRIMJER

- 1) Poslovna banka je na osnovu zahtjeva i odluke odobrila dugoročni finansijski kredit TP AD u iznosu od 25.000 € i isti iznos uplatili na tekući račun.

RJEŠENJE

Knjiženje u dnevniku:

RB	Opis	duguje	potražuje
1a)	Tekući račun Dugoročni krediti u zemlji – za odobren i uplaćen kredit-	25.000	25.000

⁴⁹ Kako anuitet u sebi sadrži ratu i pripadajući dio kamate i kako kamata predstavlja redovan rashod, to će detaljnija knjigovodstvena obuhvatanja kamate biti obrazložena u dijelu koji se odnosi na troškovna razmatranja u okviru IV DIJELA, GLAVA XI.

2.2. KRATKOROČNE OBAVEZE

Tekuće (kratkoročne) obaveze obuhvataju takođe finansijske obaveze ali sa još kraćim vremenom dospijea. Čini ih veliki broj raznovrsnih obaveza s mogućnošću klasifikovanja na različite načine. Dakle, grupu konta **42, 43, 44, 45, 46** i **47**, prema Kontnom okviru u skladu s MSFI, sačinjavaju sljedeće kategorije obaveza:

42 – KRATKOROČNE FINANSIJSKE OBAVEZE

- 420 – Kratkoročni krediti od matičnih i zavisnih pravnih lica
- 421 – Kratkoročni krediti od ostalih povezanih pravnih lica
- 422 – Kratkoročni krediti u zemlji
- 423 – Kratkoročni krediti u inostranstvu
- 424 – Dio dugoročnih kredita koji dospijeva do jedne godine
- 425 – Dio ostalih dugoročnih obaveza koje dospijevaju do jedne godine
- 426 – Obaveze po kratkoročnim hartijama od vrijednosti
- 427 – Obaveze po osnovu stalnih sredstava i sredstava obustavljenog poslovanja namijenjenih prodaji
- 429 – Ostale kratkoročne finansijske obaveze

43 – OBAVEZE IZ POSLOVANJA

- 430 – Primljeni avansi, depoziti i kaucije
- 431 – Dobavljači – matična i zavisna pravna lica
- 432 – Dobavljači – ostala povezana pravna lica
- 433 – Dobavljači u zemlji
- 434 – Dobavljači u inostranstvu
- 439 – Ostale obaveze iz poslovanja

44 – OBAVEZE IZ SPECIFIČNIH POSLOVA

- 440 – Obaveze prema uvozniku
- 441 – Obaveze po osnovu izvoza za tuđ račun
- 442 – Obaveze po osnovu komisione i konsignacione prodaje
- 449 – Ostale obaveze iz specifičnih poslova

45 – OBAVEZE PO OSNOVU ZARADA I NAKNADA ZARADA⁵⁰

46 – OSTALE OBAVEZE

- 460 – Obaveze po osnovu kamata i troškova finansiranja
- 461 – Obaveze za dividende
- 462 – Obaveze za učešće u dobitku
- 463 – Obaveze prema zapošljenima
- 464 – Obaveze prema članovima upravnog i nadzornog odbora
- 465 – Obaveze prema fizičkim licima za naknade po ugovorima
- 469 – Ostale obaveze

47 - OBAVEZE ZA POREZ NA DODATU VRIJEDNOST⁵¹

Pored raznovrsnosti i kratkih rokova dospijea, ova kategorija kratkoročnih finansijskih obaveza – izvora pozajmljenih sredstava, se karakteriše i njihovim pojavljivanjem samo u novčanom obliku kao i bitnim uticajem na likvidnost preduzeća.

⁵⁰ Detaljnije u dijelu Troškova zarada i naknada zarada, tačka 5.3, Glava XI.

⁵¹ Detaljnije obrađivana navedena problematika u Glavi IV.

2.2.1. Kratkoročni krediti u zemlji

Kratkoročni krediti se odobravaju s rokom vraćanja kraćim od jedne godine, a obično se njima finansiraju povremene i privremene potrebe u vezi s obrtnim sredstvima. Kao kreditori se mogu pojaviti banke, preduzeća, druge organizacije i institucije, pa je stoga moguće izvršiti njihovu klasifikaciju na:

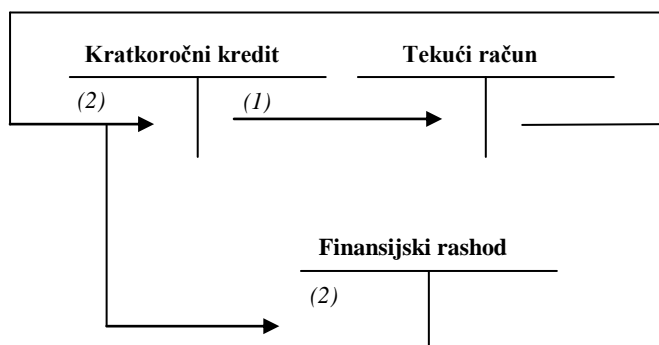
- kratkoročne kredite od povezanih preduzeća,
- kratkoročne kredite u zemlji,
- kratkoročne kredite u inostranstvu i
- ostale kratkoročne finansijske obaveze.

Kratkoročni krediti mogu takođe biti u novčanom i robnom obliku. Odobreni novčani kratkoročni krediti se po pravilu uplaćuju na žiro račun tražioca. Korišćenje kratkoročnih kredita takođe je predmet međusobnog ugovaranja između tražioca-korisnika kredita i davaoca kredita-kreditora.

Knjigovodstveno obuhvatanje se vrši:

- (1) na teret računa Kratkoročni kredit uz istovremeno odobravanje računa-Tekući račun.

Grafički prikaz navedenog knjiženja izgleda:



Odobreni kratkoročni kredit se vraća ne parcijalno već u cjelokupnom iznosu, uz pripadajuću kamatu, tako da se *knjigovodstveno evidentiranje* vrši:

- (1) zaduživanjem računa Kratkoročni kredit (za visinu rate) i računa-Finansijski rashod (za visinu obračunate kamate) i odobrenjem odgovarajućeg računa-Tekući račun.

PRIMJER

1) Preduzeće „Sloga“ prodalo je na kredit preduzeću „Univerzal“ materijal u iznosu od 15.000 €. Kredit je odobren sa rokom vraćanja od pola godine i kamatnom stopom od 3% mjesečno.

2) Kredit je vraćen u ugovorenom roku, po izvodu banke.

RJEŠENJE

Knjiženje u dnevniku:

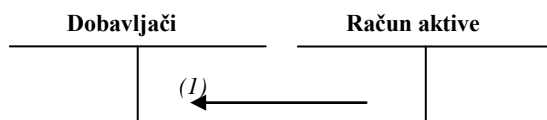
R. br.	Naziv konta i opis	Iznos	
		Duguje	Potražuje
1a)	Materijal Kratkoročni kredit od preduzeća – za primljeni kratkoročni kredit	15.000	4.000.
1b)	Kratkoročni kredit od preduzeća Finansijski rashodi Tekući račun – za odobren i uplaćen kredit-	15.000 2.700	17.700

2.2.2. Obaveze iz poslovanja-Dobavljači u zemlji

Tekuće obaveze prema dobavljačima u najvećem broju slučajeva nastaju kupovinom od dobavljača odgovarajućih faktora procesa rada (sredstava za rad, predmeta rada, itd.). **Visina, rok i način** izmirenja obaveze prema dobavljaču je naznačena u knjigovodstvenom dokumentu-fakturi, dok se vrednovanje obaveza vrši u visini nominalne vrijednosti koja je proistekla iz određene poslovne ili finansijske transakcije, odnosno u visini očekivane isplate po tom osnovu ukoliko je ona viša. **Knjigovodstveno obuhvatanje** obaveze prema dobavljaču se vrši:

- (1) zaduživanjem odgovarajućeg računa aktive (materijal, osnovna sredstva, usluge, i sl.) i odobravanjem računa Dobavljači za visinu nastale obaveze.

Grafički prikaz navedenog knjiženja izgleda:



U principu, **visina** obaveze prema dobavljačima nije fiksna kategorija. Nerijetko se dešava, posebno u situaciji kad dobavljači žele da unaprijede svoju poslovnu politiku da odobre popuste (diskonte) kupcima u namjeri da stimuliraju samu prodaju kao i količinu narudžbe elemenata procesa proizvodnje, ubrzaju i/ili osiguraju naplatu svojih potraživanja od kupaca, obezbijede dugoročnu saradnju i sl. Od posebne važnosti, posebno s računovodstvenog aspekta su sljedeće kategorizacije popusta:

- o koji su *poznati u trenutku prijema* elemenata procesa proizvodnje;
- o koji *nijesu poznati u trenutku prijema*, nego se odobravaju naknadno.

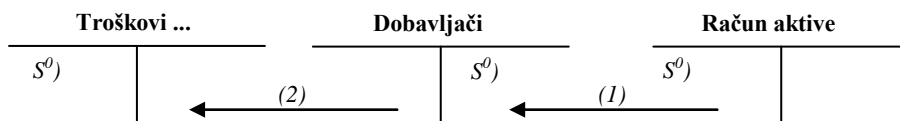
Ukoliko je riječ o prvoj situaciji, **knjigovodstveno obuhvatanje** se vrši:

- (1) zaduživanjem računa aktive (Materijal, Osnovno sredstvo, i sl.) za visinu redukovane faktorne, odnosno nabavne vrijednosti i odobravanjem računa-Dobavljač za navedeni, smanjeni iznos.

U drugom slučaju, naknadno odobreni diskonti zahtijevaju nešto kompleksniji postupak knjigovodstvenog obuhvatanja. Naime, kako je prijem elemenata procesa rada već proknjižen u visini faktorne, odnosno nabavne vrijednosti, to se za visinu odobrenog diskonta smanjuju samo troškovi i obaveze prema dobavljačima, pa se **knjigovodstveno obuhvatanje** vrši:

- (2) zaduživanjem računa-Dobavljač za visinu odobrenog popusta, i odobravanjem računa, npr. Troškovi materijala.

Grafički prikaz navedenog knjiženja izgleda:

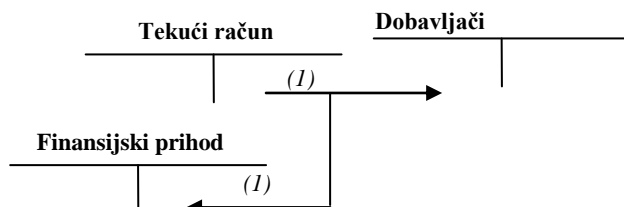


Uobičajeno je da se obaveza prema dobavljaču, prethodno definisana ugovorom i navedena u fakturi izmiri u određenom **roku**, koji obično iznosi 15 dana od dana prijema robe i fakture. Tako npr., ukoliko je na fakturi navedeno „n/15“ („neto petnaest“) to znači da faktura dopijeva za naplatu petnaest dana od dana njenog izdavanja. Usko povezano s prethodno navedenim, svi popusti kao određeni stimulacioni mehanizmi dobavljača su također obično navedeni u fakturi te kao takvi predstavljaju sastavni dio prodajnog ugovora. Jedna od takvih stimulativnih mjera dobavljača upućena kupcu jeste kasa skonto. Kasa skonto je uobičajeno naveden na knjigovodstvenom dokumentu-fakturi. Odobreni kasa skonto ne znači ujedno i da je iskorišćen od strane kupca, i to je veoma bitno znati, posebno zbog knjigovodstvenog evidentiranja. Dakle, **kasa skonto** se odobrava kupcu ukoliko je svoju obavezu izvršio u propisanom roku, i obično iznosi 2–5% od bruto fakturne vrijednosti. **Na primjer:** Kupcu je odobren kasa skonto **1/5**. Klauzula „1/5“ znači da ukoliko kupac plati u roku od 5 dana, biće mu odobren **popust** u iznosu od 1%.

Navedeni oblici popusta ne mogu biti obračunati pri prijemu elemenata procesa rada kao i pri izradi kalkulacije, budući da njihova realizacija zavisi od toga da li će kupac blagovremeno ispuniti svoju obavezu ili ne. S knjigovodstvenog aspekta realizacija obaveza kupca prema dobavljaču u propisanom roku povlači nastanak finansijskih prihoda, te se postupak *knjigovodstvenog obuhvatanja* vrši:

- (1) odobravanjem računa-Tekući račun za visinu neto fakturne vrijednosti i računa-Finansijski prihod za visinu odobrenog i realizovanog popusta, zaduživanjem računa-Dobavljač za visinu bruto fakturne vrijednosti.⁵²

Grafički prikaz navedenog knjiženja izgleda:



U pogledu **načina plaćanja**, kupcu stoji na raspolaganju nekoliko alternativa. Pored toga, za plaćanje:

- bez odlaganja se koristi – ček,
- s rokom do 15 dana se koristi – virman⁵³,
- s rokom do 90 dana se koristi – mjenica⁵⁴.

U praksi često dominira *gotovinski način* plaćanja obaveze prema dobavljaču, a koji se *knjigovodstveno obuhvata*:

- (1) odobravanjem računa-Tekući račun za visinu isplaćene utvrđene obaveze i za isti iznos zaduživanjem računa-Dobavljač.

Ček se uobičajeno koristi kao ekvivalent gotovine, ali i kao sredstvo za isplatu obaveze prema dobavljačima bez odlaganja. Ukoliko se mjesto izdavanja čeka poklapa s mjestom njegove naplate, to se isti može podnijeti za naplatu u roku od 8 dana, odnosno ako su mjesta različita rok njegove naplate je obično 15 dana.

⁵² O navedenom će biti više riječi u dijelu rashoda preduzeća, kada će se prilikom knjigovodstvenog evidentiranja uključiti i konto PDV-a.

⁵³ Uplatnica za bezgotovinsko plaćanje se zove virman. Kad firma plaća račun drugoj firmi preko banke, ne gotovinski.

⁵⁴ Detaljnije o atributima mjenice i o njenim ostalim karakteristikama pogledati: Škarić., J., Radovanović, R., opus. cit. str. 165.

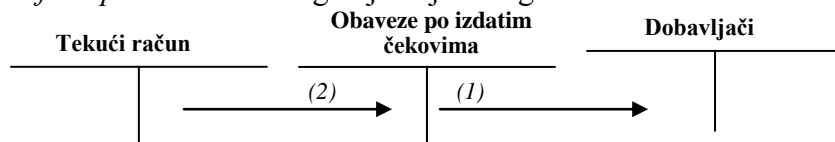
Knjigovodstveno obuhvatanje isplate obaveze prema dobavljačima putem čeka se vrši:

- (1) zaduživanjem računa-Dobavljač za visinu isplaćene obaveze i odobravanjem za isti iznos računa-Obaveze po izdatim čekovima.

Ukoliko je izvršena naplata čeka u navedenom roku, knjigovodstveno evidentiranje se vrši:

- (2) zaduživanjem računa-Obaveze po izdatim čekovima za visinu naplaćenog čeka i odobravanjem računa-Tekući račun za istu vrijednost.

Grafički prikaz navedenog knjiženja bi izgledao:



Hartija od vrijednosti koja se često koristi kao sredstvo obezbjeđenja odloženog plaćanja obaveze prema dobavljaču i koja može da glasi na neograničene iznose se naziva-*mjenica*.⁵⁵ Lica koja se javljaju kod mjenice su: a) izdavalac mjenice (trasant); b) subjekt koje je primilo mjenicu (trasat) i, c) subjekt (obično banka) koji garantuje da će mjenica biti isplaćena (avalista, garant ili jemac).

U pogledu roka dospjeća mjenice, moguće je da se jave dvije situacije:

- o *rok dospjeća mjenice je jednak roku isplate obaveze prema dobavljaču*, tako da imalac mjenice nema pravo na naplatu pasivne kamatne stope, budući da se u navedenom slučaju mjenična obaveza poklapa sa obavezom prema dobavljaču i
- o *rok dospjeća mjenice je duži od roka isplate obaveze prema dobavljaču*, tako da se pojavljuje pasivna kamatna stopa kao pravo nadoknade imaocu mjenice za period za koji kreditira dužnika.

$$\text{Kamata na rok dospjeća} = \frac{\text{Glavnica} \times \text{Rok dospjeća} \times \text{Godišnja kamatna stopa}}{360}$$

Obračunati iznos kamate se obuhvata preko korektivnog računa-Ispravka vrijednosti mjeničnih obaveza.

Knjigovodstveno obuhvatanje posljednje situacije se vrši:

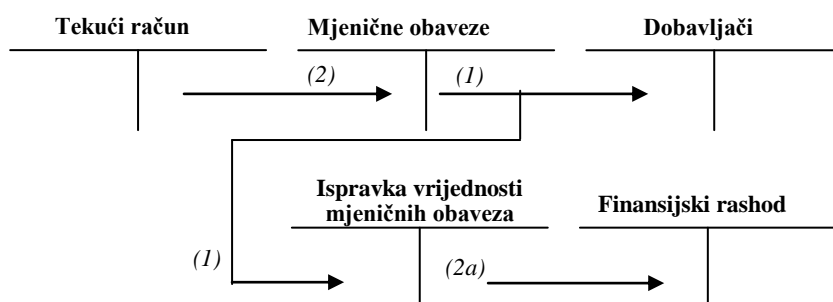
- (1) zaduživanjem računa-Dobavljač za visinu supstituisane obaveze i odobravanjem računa-Mjenične obaveze za istu vrijednost uvećanu za visinu obračunate pasivne kamatne stope obuhvaćane na računu-Ispravka vrijednosti mjenične obaveze,

Rok dopijea mjenice povlači određene izdatke, koji se *knjigovodstveno evidentiraju* kroz dva knjigovodstvena stava:

- (2) odobravanjem računa-Tekući račun za visinu mjenične obaveze uvećane za vrijednost obračunate pasivne kamatne stope i zaduživanjem računa-Mjenične obaveze, za visinu obračunate obaveze,
- (2a) odobravanjem računa-Ispravka vrijednosti mjeničnih obaveza i zaduživanjem računa-Finansijski rashod.

⁵⁵ Mjenicu kao sredstvo plaćanja najčešće koriste kompanije koja prodaju robu velike vrijednosti, tako da se navedena HOV može upotrijebiti kao sredstvo finansiranja, prodavanjem iste banci. Detaljnije o navedenom pogledati: Gray, S., Needles, B., opus. cit., 246–250.

Grafički prikaz navedenog knjiženja bi izgledao:



Na kraju, prilikom izrade Bilansa, mjениčne obaveze je potrebno evidentirati na strani pasive u visini nominalne vrijednosti.

PRIMJER

1) Pošto o roku nijesmo u mogućnosti da izvršimo obavezu prema dobavljaču, izdajemo mjenicu. Dug je 5.000 €, rok dospijeca mjenice = 50 dana i kamata 10% godišnje
2) Na dan dospijeca, izvršena je isplata po osnovu navedene obaveze.
Izvršiti potrebna knjiženja.

RJEŠENJE

Pojašnjenje:

I događaj: nelikvidnost kupca

U ovom trenutku, obaveza prema dobavljaču prerasta u mjениčnu obavezu, što zapravo znači da se račun-Dobavljač zadužuje za visinu obaveze, a odobrava račun-Mjениčna obaveza za visinu obaveze prema dobavljaču uvećana za obračunatu kamatu.

Obračun kamate:
$$\text{Kamata} = \frac{(5.000 * 50 * 0,1)}{365} = 68,5\text{€}$$

Mjениčna obaveza: Iznos glavnice (5.000) + obračunata kamata (68,5) = 5.068,5 €

II događaj: dospijeca mjenice za naplatu

Knjiženje u dnevniku:

R. br.	Naziv konta i opis	Iznos	
		Duguje	Potraž.
1)	Dobavljač IVMO Mjениčne obaveze – Za izdatu mjenicu –	5.000 68,5	5.068,5
2)	Mjениčne obaveze Tekući račun – Za isplaćene mjениčne obeveze –	5.068,5	5.068,5
2a)	Finansijski rashod IVMO – Za nastali fin. rashod –	68,5	68,5

2.3. Emitovanje obveznica

Obveznica je dužnička hartija od vrijednosti koja vlasniku, odnosno kreditoru (povjerilac) daje pravo da po dospijecu od izdavaoca naplati iznos koji je naznačen na obveznici, kao i pravo na naplatu pripadajuće kamate.⁵⁶ Uobičajeno je da se kamata koja

⁵⁶ Detaljnije o tome pogledati: Škarić Jovanović, K., Radovanović, R., opus cit., str. 103–105.

predstavlja ugovorenu obavezu kompanije izdavaoca, plaća na kraju godine, dok se glavnica može isplaćivati godišnje ili po roku dospjeća obveznice. Zapaža se da su obveznice po svom karakteru dosta slične dugoročnom ili kratkoročnom kreditu. Razlika je u tome što odobravanjem dugoročnog kredita preduzeće dobija znatan iznos novčanih sredstava samo od strane jednog kreditora (npr. Banke), dok je emisijom obveznica preduzeće u mogućnosti da dođe do velike svote novca ali od različitih ulagača čime pojedinačni uložci ne moraju da budu veliki. Upravo iz tog razloga, *obveznice* preduzeća se svrstavaju u kategoriju najznačajnijeg oblika dugoročno pozajmljenih izvora.

Obveznice u principu imaju dosta dug period dospjeća, koji nerijetko iznosi 20 ili 30 godina. Dug period dospjeća ne znači da imaoći obveznice moraju da čekaju navedeni period, nego je mogu prodati na berzi po trenutnoj tržišnoj cijeni.

Knjigovodstveno, veoma je bitno raspolagati informacijom da li se obveznice kupuju po cijeni koja je **viša ili niža** od nominalne vrijednosti, iz sljedećih razloga: a) za visinu nominalne vrijednosti zadužio bi se račun ulaganja, odnosno dugoročne obveznice, dok bi se za visinu razlike zadužio odnosno odobrio račun premija/diskont koji se amortizuje tokom vijeka trajanja obveznice. Amortizacija se može obračunati linearnom ili metodom efektivnih kamata.

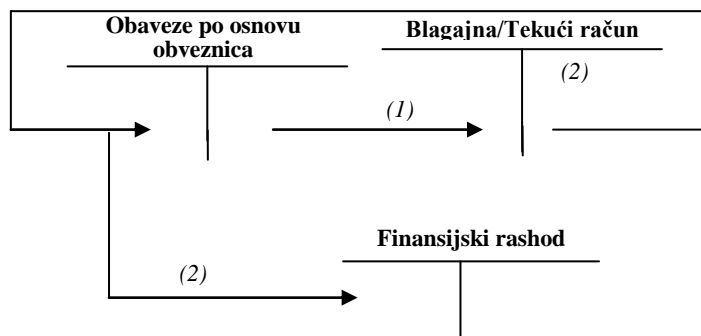
Knjigovodstveno obuhvatanje nastale obaveze po osnovu emitovanja obveznica se knjigovodstveno evidentira u momentu kada kupci obveznica uplate novčana sredstva u visini primljenih uplata, na taj način što se:

- (1) račun aktive (Blagajna ili Tekući račun, i sl.) zadužuje za iznos primljenih sredstava, a odobrava račun-Obaveze po osnovu obveznica.

Slično kao i kod dugoročnog kredita, ukoliko se isplata obaveza za obveznice vrši anuitetima, tj. jednakim iznosima, to se isplata obaveza po osnovu obveznica po proteku ugovorenog roka *knjigovodstveno evidentira*:

- (2) zaduženjem računa Obaveze po osnovu obveznica za vrijednost glavnice i računa-Finansijski rashod za visinu obračunate kamate uz istovremeno odobravanje računa aktive-Tekući račun za isplaćeni iznos.

Grafički prikaz navedenog knjiženja se može prikazati na sljedeći način:



Na kraju, bez obzira na prednosti koje odlikuju navedeni oblik prikupljanja tuđeg kapitala, ipak je bitno napomenuti da ga prati određeni rizik, i to:

- *rizik kamatne stope*, pri čemu promjene kamatne stope (povećanje ili smanjenje) djeluju obrnuto srazmjerno na tržišnu vrijednost obveznica;
- *kreditni rizik*, koji se javlja usljed nelikvidnosti.

PRIMJER

1) Preduzeće „X“ je 01. oktobra 2014. godine kupilo obveznicu nominalne vrijednosti od 10.000 € sa rokom dospjeća od pet godina pri kamatnoj stopi od 10%.

2) Na dan bilansa (31. 12. 2014. godine), izvršiti knjiženje naplaćenih kamata.

RJEŠENJE

Pojašnjenje:

I događaj: Kupovina obveznica

II događaj: Obračun kamate (kamata*nominalna vrijednost = 10%*10.000 = 1.000€)

Knjiženje u dnevniku:

R. br.	Naziv konta i opis	Iznos	
		Duguje	Potraž
1)	Obveznice sa rokom dospijeća preko godinu dana Tekući račun – Za kupljenu dugoročnu obveznicu –	10.000	10.000
2)	Tekući račun Prihodi od kamate – Za naplaćene kamate na obveznice –	1.000	1.000

* * *

Razmotrena pitanja računovodstvenog aspekta kapitala – izvora sredstava preduzeća svakako ne predstavljaju ukupnost ove problematike. Ipak, ona mogu činiti osnovu za razumijevanje poslovnih promjena na kapitalu i potrebe njihovog adekvatnog knjigovodstvenog obuhvatanja. Razumljivo, podlogu za realizaciju računovodstvene procedure u vezi s promjenama na kapitalu čini *knjigovodstvena dokumentacija* kao pisani dokaz, odnosno potvrda o nastalim poslovnim promjenama. Knjigovodstvena dokumentacija koja, se po pravilu formira u momentu i mjestu nastanka poslovne promjene, a kojom se potvrđuju promjene na kapitalu je specifična i raznovrsna. Najčešće se za potvrđivanje promjena na kapitalu, koriste različite vrste ugovora o osnivanju društava, o prodaji akcija, o korišćenju kredita, takođe različite vrste odluka skupštine akcionara, javni pozivi, ali i manje-više uobičajena knjigovodstvena dokumenta, kao što su: izvodi ZOP-a o promjenama stanja na žiro računu, zapisnici, prijemnice, potvrde, priznanice, fakture povjerilaca, obračun revalorizacije, na primjer aktuelni REV-10, obračuni anuiteta, knjižna pisma itd.

Na osnovu navedene dokumentacije koja prati i potvrđuje nastale promjene na kapitalu, a nakon njene kontrole s aspekta formalne, računске i materijalne (suštinske) ispravnosti, realizuje se knjigovodstvena procedura kontiranja i knjiženja istih, u poslovnim knjigama finansijskog knjigovodstva i pomoćnim poslovnim knjigama – analitičkom knjigovodstvu kapitala ili povezanim pomoćnim knjigama.

PITANJA ZA PROVJERU

1. Odakle može poticati imovina preduzeća?
2. Kako se dijele preduzeća s aspekta načina pribavljanja i ulaganja sopstvenog kapitala?
3. Šta čini kapital preduzeća?
4. Šta obuhvata osnovni kapital, a što obuhvataju rezerve?
5. Pojasnite pojam osnovnog kapitala.
6. Kada nastaje emisiona premija (ažio)?
7. Pojasnite pojam rezerve iz dobiti.
8. Na koji način je moguće povećati visinu formiranog sopstvenog kapitala?
9. Na koji način se vrši knjigovodstveno obuhvatanje promjena na inokosnom kapitalu?
10. Na koji način se vrši osnivanje ortačkog preduzeća?
11. Kakva je razlika između ortačkog društva i komanditnog društva?
12. Na koji način se vrši knjigovodstveno obuhvatanje uloga članova ortačkog društva?
13. Na koji način se vrši knjigovodstveno obuhvatanje potpunog ili djelimičnog povlačenja uloga vlasnika ortačkog preduzeća?
14. Navedite karakteristike DOO.
15. Koja je razlika između DOO i AD?
16. Kakva je razlika između simultanog i sukcesivnog osnivanja AD?
17. Kakva je razlika između običnih (redovnih) i prioriternih (povlašćenih) akcija?
18. Što je ažio i kad nastaje?
19. Što je osnovni kapital AD i kako nastaje?
20. Na koji način je moguće da dođe do povećanja, odnosno do smanjenja osnovnog kapitala AD?
21. Kako se dijeli pozajmljeni kapital prema vremenu tj. roku angažovanja?
22. Koja je odlika dugoročnih kredita?
23. Na koji način se vrši knjigovodstveno obuhvatanje pozajmljenih dugoročnih sredstava?
24. Navedite osnovna obilježja kratkoročnih kredita.
25. Na koji način se vrši knjigovodstveno obuhvatanje pozajmljenih kratkoročnih sredstava?
26. Pojasnite pojam tekuće obaveze.
27. Kakva je razlika između obveznice i akcije?
28. Da li postoji razlika između obveznice i dugoročnog kredita s aspekta prikupljanja kapitala?